

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти МАГІСТР

на тему: «**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ**»

Виконала: здобувачка вищої освіти

II курсу, групи Тур-71з

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньої програми «Туризм»

ХОМЯК Соломія Іванівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: д.е.н, професор Марта МАЛЬСЬКА

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: Леся КУШНІР

(ім'я та прізвище)

ЛЬВІВ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Магістр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

туризму

(назва кафедри)

(підпис)

Оксана КРУПА

(ім'я та прізвище)

“ ” _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачки вищої освіти

ХОМЯК Соломії Іванівни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Стан та перспективи використання туристично-рекреаційного потенціалу України»

Керівник роботи Марта МАЛЬСЬКА, д.е.н, професор

(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «17» лютого 2023 р. №33/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи до 15 січня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, матеріали Державного агентства розвитку туризму, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження туристично-рекреаційного потенціалу

1.1 Поняття туристично-рекреаційного потенціалу та характеристика його структурних компонентів

1.2 Туристично-рекреаційні ресурси, як головна складова туристичного потенціалу, їх види та особливості використання

1.3 Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу

1.4 Методика дослідження та оцінки туристично-рекреаційного потенціалу

2. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу України та особливостей його використання в сучасному соціально-економічних умовах

2.1. Загальна характеристика складу та використання природних туристично-рекреаційних ресурсів України

2.2. Оцінка історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів

- 2.3. Аналіз соціально-економічної компоненти туристично-рекреаційного потенціалу України
2.4 Екологічні аспекти використання туристично-рекреаційного потенціалу
3. Перспективи розвитку та підвищення ефективності реалізації туристично-рекреаційного потенціалу України
3.1. Розвиток альтернативних напрямів туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційного потенціалу країни;
3.2. Удосконалення організаційно-економічного механізму та системи управління використанням туристично-рекреаційного потенціалу на рівні регіонів та територіальних громад

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунок, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				

7. Дата видачі завдання «20» лютого 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	20.02.2023	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 28.02.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 30.06.2023	
4.	Написання II розділу	до 25.09.2023	
5.	Написання III розділу	до 30.11.2023	
6.	Написання висновків	до 19.12.2023	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 29.12.2023	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 05.01.2024	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 15.01.2024	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	25.01.2024	

Здобувачка вищої освіти _____
 (підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
 (підпис)

Соломія ХОМЯК
 (ім'я та прізвище)

Марта МАЛЬСЬКА
 (ім'я та прізвище)

УДК 338.48-53(477)

Кваліфікаційна робота: 85 сторінок текстової частини, 13 таблиць, 19 рисунків, 72 джерела.

Хомяк С.І. Стан та перспективи використання туристично-рекреаційного потенціалу України. Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2024. 105 с.

У роботі висвітлено теоретико-методологічні аспекти дослідження туристично-рекреаційного потенціалу України, зокрема розкрито сутність поняття туристично-рекреаційного потенціалу та охарактеризовано його структурні компоненти. Розглянуто туристично-рекреаційні ресурси як головну складову туристичного потенціалу.

Оцінено туристично-рекреаційний потенціал України та особливості його використання в сучасному соціально-економічних умовах. Охарактеризовано склад та використання природних туристично-рекреаційних ресурсів України. Проаналізовано історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси.

Запропоновано перспективні шляхи розвитку та підвищення ефективності реалізації туристично-рекреаційного потенціалу України.

Анотація

Магістерська робота присвячена вивченню стану та перспектив використання туристично-рекреаційного потенціалу України.

У першому розділі роботи досліджено теоретико-методологічні аспекти туристично-рекреаційного потенціалу України. Зокрема, розкрито сутність та охарактеризовано структурні компоненти поняття "туристично-рекреаційний потенціал". Піддано аналізу туристично-рекреаційні ресурси як ключову складову туристичного потенціалу, їх класифікацію та особливості використання. Також висвітлено інфраструктурну компоненту туристично-рекреаційного потенціалу.

У другому розділі оцінено туристично-рекреаційний потенціал України та його особливості в сучасних соціально-економічних умовах. Надано характеристику складу та використання природних туристично-рекреаційних ресурсів країни. Проаналізовано історико-культурні компоненти туристично-рекреаційних ресурсів. Проведено аналіз соціально-економічної складової туристично-рекреаційного потенціалу України.

У третьому розділі запропоновано перспективні напрямки розвитку та підвищення ефективності реалізації туристично-рекреаційного потенціалу України. Зокрема, розглянуто розвиток альтернативних форм туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційних можливостей країни. Також висвітлено необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму та системи управління використанням туристично-рекреаційного потенціалу на рівні регіонів та територіальних громад.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційний потенціал, туристично-рекреаційні ресурси, історико-культурні ресурси.

The master's thesis is devoted to the study of the state and prospects of using the tourist and recreational potential of Ukraine.

In the first section of the work, the theoretical and methodological aspects of the tourism and recreation potential of Ukraine are investigated. In particular, the essence and structural components of the concept of "tourist-recreational potential" have been described. Tourist and recreational resources as a key component of tourist potential, their classification and features of use are analyzed. The infrastructural component of the tourist and recreational potential is also covered.

In the second section, the tourism and recreation potential of Ukraine and its features in modern socio-economic conditions are evaluated. A description of the composition and use of the country's natural tourist and recreational resources is provided. The historical and cultural components of tourist and recreational resources are analyzed. The socio-economic component of the tourism and recreation potential of Ukraine was analyzed.

In the third section, promising directions for development and increasing the effectiveness of the realization of the tourism and recreation potential of Ukraine are proposed. In particular, the development of alternative forms of tourist activity and the use of the country's tourist and recreational opportunities were considered. The need to improve the organizational and economic mechanism and management system for the use of tourist and recreational potential at the level of regions and territorial communities is also highlighted.

Keywords: tourism, tourist and recreational potential, tourist and recreational resources, historical and cultural resources.

ЗМІСТ

Вступ	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	10
1.1. Поняття туристично-рекреаційного потенціалу та характеристика його структурних компонентів.....	10
1.2. Туристично-рекреаційні ресурси, як головна складова туристичного потенціалу, їх види та особливості використання.....	20
1.3. Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу.....	28
1.4. Методика дослідження та оцінки туристично-рекреаційного потенціалу..	32
Розділ 2. ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ.....	36
2.1. Загальна характеристика складу та використання природних туристично- рекреаційних ресурсів України	36
2.2. Оцінка історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів.....	50
2.3. Аналіз соціально-економічної компоненти туристично-рекреаційного потенціалу України.....	56
2.4 Екологічні аспекти використання туристично-рекреаційного потенціалу.....	65
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ..	68
3.1. Розвиток альтернативних напрямів туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційного потенціалу країни.....	68
3.2. Удосконалення організаційно-економічного механізму та системи управління використанням туристично-рекреаційного потенціалу на рівні регіонів та територіальних громад.....	75
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	89
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми полягає в значному природному, культурному та історичному багатстві України, яке може бути важливим драйвером економічного розвитку країни. Україна володіє унікальними туристичними ресурсами, такими як мальовничі Карпатські гори, багате Чорноморське узбережжя, численні історичні та культурні пам'ятки, які включають замки, фортеці, древні міста та унікальні традиції. Важливим аспектом є також аналіз можливостей для розвитку нових туристичних напрямків, таких як екологічний, сільський та культурний туризм. Особлива увага повинна бути приділена сталому розвитку туризму, що охороняє природні та культурні ресурси для майбутніх поколінь.

Дослідження також повинне включати стратегії просування України як привабливого туристичного напрямку на міжнародній арені, а також розробку ефективних маркетингових стратегій для залучення туристів. Враховуючи ці аспекти, тема відіграє ключову роль у формуванні майбутнього туристичного ландшафту України. Однак, незважаючи на великий потенціал, сектор туризму в Україні стикається з рядом викликів, включаючи необхідність покращення інфраструктури, просування країни на міжнародному ринку та розвитку внутрішнього туризму.

Дослідження цієї теми може пролити світло на поточний стан туристичної галузі в Україні, виявити основні проблеми, а також запропонувати шляхи їх вирішення. Це має важливе значення для розвитку економіки України, залучення іноземних інвестицій та підвищення іміджу країни на світовій арені.

Проблема визначення елементів туристично-рекреаційного потенціалу знайшла відображення в наукових роботах як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, серед яких М. Мальська, Н. Паньків, О. Любіцева, С. Дутчак, І. Смаль, В. Герасименко, О. Бейдик, М. Поколодна, М. Огієнко, Н. Святохо та інших. Однак, ці дослідження зазвичай були зосереджені на оцінці туристично-рекреаційного потенціалу переважно з географічної перспективи або через кут

зору конкурентоспроможності у різних аспектах туризму, таких як екотуризм, що викликало ряд дискусій та контрверсій. Тому, ця сфера потребує більш глибокого та всебічного дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка та обґрунтування геопросторових параметрів туристично-рекреаційного потенціалу України.

Завдання кваліфікаційної роботи полягає у:

- з'ясуванні сутності туристично-рекреаційного потенціалу та його структурних компонентів;
- визначенні особливостей використання туристично-рекреаційних ресурсів та їх класифікації;
- розгляді інфраструктурної складової туристично-рекреаційного потенціалу;
- аналізі складу та використання природних туристично-рекреаційних ресурсів України;
- оцінці історико-культурних та соціально-економічної туристично-рекреаційних ресурсів;
- розробці та економічному обґрунтуванні альтернативних напрямів туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційного потенціалу країни;
- удосконаленні організаційно-економічного механізму та системи управління використанням туристично-рекреаційного потенціалу.

Об'єктом дослідження виступає туристично-рекреаційний потенціал України як сукупність природно-ресурсних, історико-культурних та соціально-економічних передумов для організації туристично-рекреаційної діяльності в умовах сталого розвитку.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів дослідження туристично-рекреаційного потенціалу України.

У кваліфікаційній роботі було використано ряд **методів**: діалектичний та системний підходи, логічно-теоретичний, структурно-логічний, абстрактно-логічний та системно-структурний аналіз, історичний метод, а також аналогій,

узагальнення, метод SWOT-аналізу, аналізу і синтезу, порівняння, графічний метод.

Джерелами інформації для написання кваліфікаційної роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників питань туристично-рекреаційного потенціалу України, численні інтернет джерела, дані Державної служби статистики України, Державного агентства розвитку туризму України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Поняття туристично-рекреаційного потенціалу та характеристика його структурних компонентів

Туристично-рекреаційний сектор вважається однією з найбільш дохідних галузей світової економіки. Розкриття елементів та взаємодій туристично-рекреаційного потенціалу території, поряд з оцінкою їх впливу на продуктивність туристичної галузі, є ключовим. Це через те, що на підставі зібраної інформації можна формувати всеосяжні стратегії розвитку туризму для конкретних територій, забезпечуючи найефективніше використання усіх аспектів туристично-рекреаційного потенціалу.

Поняття "туристично-рекреаційного потенціалу" відноситься до сукупності ресурсів та можливостей, які регіон або місцевість може використовувати для розвитку туризму та відпочинку. Це може включати природні ресурси (наприклад, гори, пляжі, ліси), культурні та історичні пам'ятки, інфраструктуру (готелі, ресторани, транспортні засоби), а також унікальні місцеві особливості, які приваблюють туристів.

Туристично-рекреаційний потенціал може оцінюватися за декількома критеріями:

1. Природні ресурси: Якість та унікальність природного ландшафту, клімату, флори та фауни.
2. Культурні та історичні ресурси: Наявність історичних пам'яток, музеїв, мистецьких галерей та культурних заходів.
3. Інфраструктура: Розвиток готельного бізнесу, транспортних засобів, ресторанів та інших послуг для туристів.
4. Доступність: Легкість доїзду до місцевості, включаючи транспортні з'єднання та візові вимоги.
5. Маркетинг та промоція: Ефективність маркетингових та рекламних стратегій для приваблення туристів.
6. Соціально-економічні чинники: Ставлення місцевого населення до туристів, рівень кримінальності, ціни на послуги та товари.

Сучасний аналіз проблематики, пов'язаної з розвитком туризму в конкретних регіонах, відображає значний інтерес до теми туристичного потенціалу та ресурсів. Існування різних наукових думок і інтерпретацій щодо цього питання знову ж таки підкреслює його важливість, оскільки ключовим аспектом розвитку туризму в будь-якій області є наявність туристичного потенціалу. В останні роки ця концепція стала часто використовуватися у туристичних дослідженнях. Однак, незважаючи на це, часто виникають труднощі з розумінням точного значення цього терміну через відсутність універсально прийнятого професійного визначення.

У вітчизняній та міжнародній науковій літературі відсутнє єдине загальноприйняте визначення терміну "туристично-рекреаційний потенціал", а його тлумачення є складним завданням. Розглянемо погляди різних науковців на зміст цієї категорії (табл. 1.1).

Огієнко А.В., Огієнко М.М. за результатами свого дослідження теоретичних аспектів поняття «туристично-рекреаційний потенціал» виділяють такі принципові положення:

1. Рекомендується робити розрізнення між термінами "туристичні ресурси" та "туристичний потенціал", розглядаючи їх з точки зору можливостей та здатностей учасників туристичної індустрії до використання ресурсів як потенціалу.
2. Удосконалено визначення "туристично-рекреаційний", яке вважається найбільш всебічним, адже воно охоплює рекреаційні активності, спрямовані на задоволення потреб відпочинку та туризму, включаючи не тільки рекреаційні потреби, але й професійні та бізнес-цілі.
3. Запропоновано авторське визначення поняття «туристично-рекреаційний потенціал регіону»: це унікальна комбінація природної та набутої фізичної, соціальної, інтелектуальної, культурної та духовної компонент потенціалу його носіїв, які становлять рекреації регіону з відповідними умовами для їх реалізації,

Таблиця 1.1 - Тлумачення терміну «туристично-рекреаційний потенціал»

Автор	Визначення
ЗУ «Про туризм»	Туристичними ресурсами України є пропонувані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності [53]
Любіцева О. О.	Туристичні ресурси – це частина туристсько-рекреаційного потенціалу певної території, яка включена до складу туристичного продукту і підлягає реалізації з туристичною метою [31]
Захаренко Г. Н.	Туристичний потенціал – це сукупність різних матеріальних і нематеріальних потенцій, які формують туристичний інтерес до певної території і стають основою діяльності з виробництва та споживання туристичного продукту, а також є необхідними для здійснення управління, контролю і розвитку виробництва і споживання продуктів туристичного комплексу території відповідно до принципів стійкого економічного розвитку [25]
Дроздов А. В.	Туристично-рекреаційний потенціал – сукупність пов'язаних із певним об'єктом (територією) природних і рукотворних тіл та явищ, а також умов, можливостей і засобів, придатних для формування туристичного продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм [22]
Коваль П.Ф., Андреева Г. П.	Туристичний потенціал території – ємне, багатоаспектне поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму [5]
Ніколаєнко Т. В.	Туристично-рекреаційний потенціал території – сукупність природних, культурно- історичних, соціально-економічних, геополітичних та інших передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території[41]
Шабаліна Н. В.	Туристично-рекреаційний потенціал – це сукупність туристично-рекреаційних ресурсів, їхніх територіальних поєднань і умов, що сприяють задоволенню потреб населення в туристичній та рекреаційній діяльності [70]
Ткаченко Т.І.	Туристичний потенціал території – це сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм [65]
Дутчак С.В.	Туристично-рекреаційний потенціал включає два поняття, які нерозривні та взаємодоповнюють одне одного: рекреаційний потенціал, як природну складову, тобто ступінь здатності території позитивно впливати на фізичний, психічний та соціально-психологічний стан людини під час відпочинку, та туристичний потенціал – культурно-історичну спадщину – як антропогенну складову, а також певні ландшафтні комплекси, де відбувається туристична діяльність, знаходяться окремі природні або антропогенні туристичні об'єкти, які відвідуються туристами, зокрема музеї, пам'ятки культури, архітектури, археології тощо [23]
Дащук Ю.Є.	Ресурсний потенціал регіону – інтегрована система взаємозв'язків та властивостей, що характеризується здатністю використовувати природні ресурси, реалізуючи при цьому можливості, через призму умов, які продукують готовність до ведення рекреаційної діяльності, що здійснюється під впливом комплексу засобів для задоволення потреб рекреанта у відпочинку та відновленні [20]
Огієнко А.В., Огієнко М.М.	Туристично-рекреаційний потенціал регіону - це унікальна комбінація природної та набутої фізичної, соціальної, інтелектуальної, культурної та духовної компонент потенціалу його носіїв, які становлять рекреації регіону з відповідними умовами для їх реалізації, що дають змогу ефективно вирішувати поточні та стратегічні завдання регіонального розвитку[42]

що дають змогу ефективно вирішувати поточні та стратегічні завдання регіонального розвитку [42].

Писаревський І.М., Мелешко К.К. роблять висновок, що туристично-рекреаційний потенціал – це досить ємна концепція, яка містить численні детермінанти, що визначають туристичну та рекреаційну привабливість певної території. Усвідомлюючи вигідні умови для туризму та враховуючи важливість значних доходів для соціально-економічного прогресу, більшість територій України активно прагне розвивати свої туристичні ринки, вступаючи в конкуренцію за приваблення туристів. В майбутніх дослідженнях можуть бути враховані ключові напрямки соціально-економічної політики країни, глобальні структурні зміни та діяльність об'єднаних територіальних громад, що спрямована на розробку дієвих стратегій для підвищення конкурентоспроможності регіонів [47].

Самодай, В., Левковська, Ж. під туристичним потенціалом розуміють всі природні, культурно-історичні та соціально-економічні умови, які створюють можливості для організації туристичної діяльності на певній території. Це включає природні та створені рукотворні об'єкти, а також засоби та умови, які можуть бути використані для формування туристичного продукту та проведення турів, екскурсій та впровадження різного роду програм [58].

На думку Кривенкової Р.Ю. туристичний потенціал – це сукупність туристичних ресурсів і туристичних можливостей певної території, які органи державного управління використовують та можуть в перспективі використати для консолідації суспільства на державному, регіональному та місцевому рівнях. Через туристичний потенціал формуються конкурентні переваги певної території (країни, регіону або місцевості), які, завдяки ефективному та визначеному управлінню на державному рівні, забезпечують можливість обслуговувати цільові сегменти туристичного ринку. Це досягається шляхом задоволення попиту на туристичні послуги та відповідності до туристичної пропозиції, які є ключовими елементами зазначених ринків [28].

Радченко Е.Є. розглядає важливі аспекти розвитку туристичної галузі регіону. Автором визначені такі поняття, як "туристичний продукт регіону" та "туристична пропозиція регіону", а також проведено дослідження з питань формування та розвитку туристичного потенціалу регіону. У статті визначені ключові ресурсні складові туристичного потенціалу, включаючи природно-кліматичні, історико-архітектурні, соціально-культурні, економічні, інфраструктурні, інституційні, подієві та маркетингові ресурси. Також в статті вперше запропоновано визначення "туристичний клімат" як індикатора формування сприятливого середовища для розвитку туризму в регіоні [55].

Найбільш ґрунтовним є підхід вченого Н.В. Святохо [59, с. 32], з ним погоджується В.Г. Герасименко [44], за яким туристичний потенціал території розглядається як сукупність чотирьох основних компонент — природно-ресурсної, історико-культурної, економічної та соціальної, які взаємопов'язані й взаємодіють між собою.

Відомий український вчений, професор А.А. Терехух [64, с. 341], аналізує туристичний потенціал як сукупність п'яти основних складових: природний, природно-антропогенний, історико-культурний, інфраструктурний, та інвестиційний аспекти. Він вважає, що природний компонент охоплює геологічні, орографічні, кліматичні, гідрографічні, флористичні та фауністичні ресурси. У той же час, В.Г. Герасименко відносить цей компонент до природно-ресурсної категорії.

Сорокіна Т.В. вважає, що туристський потенціал регіону - це сукупність природних, історико-культурних об'єктів і явищ, а також соціально-економічних і технологічних передумов для організації туристської діяльності на певній території. У структурному плані туристичкий потенціал регіону доцільно представити як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих потенціалів: природно-ресурсного, історико-культурного, економічного і соціального.

Природно-ресурсний потенціал сфери туризму - Спроможність природних систем без збитку для себе (і, відповідно, для людей) надавати продукцію,

необхідну для людства, або виконувати корисні дії в рамках економіки певного історичного типу; потенціал регіону використовувати загальні природні ресурси для потреб туризму.

Історико-культурний потенціал - висловлює можливості для розвитку туризму, закладені історико-культурними цінностями, що знаходяться в регіоні.

Економічний потенціал сфери туризму - Ця складова є частиною економічного потенціалу регіону і відображає його здатність до створення туристичного продукту. Це включає в себе всі потенційно придатні ресурси та засоби, необхідні для розробки туристичного продукту на регіональному рівні, включаючи матеріальні, природні, трудові ресурси тощо.

Соціальний потенціал сфери туризму - можливості регіону щодо створення робочої сили, яка необхідна для проведення туристичної діяльності, є ключовим, оскільки без використання людських ресурсів неможливо виробити, розподілити, обміняти та спожити туристичний продукт на регіональному рівні, незважаючи на наявність матеріальних ресурсів туризму [62].

Таку ж думку висловлює Юхновська Ю.О., яка підтримує такий підхід, який розмежовує поняття «туристичні ресурси» і «туристичний потенціал», розглядає їх з позиції можливості й здібності суб'єктів туристичної діяльності використовувати ресурси в якості потенціалу. У структурному плані туристичний потенціал регіону варто розглядати як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих потенціалів: природно-ресурсного, історико-культурного, економічного і соціального (табл. 1.2).

Під туристичним потенціалом регіону, на відміну від інших, слід розуміти сукупність економічних, унікальних природно-ресурсних, культурно-історичних, соціальних, релігійних особливих елементів регіону (області) країни, які носять природний характер або виникли в результаті діяльності людини (штучно), можуть сприяти розвитку туристичної галузі, тобто виробництво, наука, природокористування, культура, освіта, спорт, торгівля,

охорона здоров'я тощо, а також політична, соціальна та економічна ситуація, які можуть вплинути на туристичну діяльність [72].

Таблиця 1.2 – Основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу*

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ							
ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СФЕРИ ТУРИЗМУ	ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СФЕРИ ТУРИЗМУ					СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СФЕРИ ТУРИЗМУ
здатність природних систем без шкоди для себе (а, отже, і для людей) віддавати необхідну людству продукцію або робити корисну для нього роботу в рамках господарства даного історичного типу; можливість регіону по використанню сукупних природних багатств в туристичній діяльності.	висловлює можливість для розвитку туризму, закладені історико-культурними цінностями, що знаходяться в регіоні.	це складова частина економічного (господарського) потенціалу регіону, що характеризує здатність регіону в області відтворення туристичного продукту, тобто потенційно придатні сили і засоби, необхідні для відтворення туристичного продукту на регіональному рівні (матеріальні, природні, трудові та ін.).					можливості регіону по відтворенню необхідної для здійснення туристської діяльності робочої сили, тому що використовуючи тільки матеріальні ресурси туризму, неможливо зробити, розподілити, обміняти і спожити регіональний туристичний продукт. Включає спеціально підготовлені кваліфіковані кадри, здатні здійснювати туристську діяльність для досягнення її функціональних цілей
		ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ	ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	УПРАВЛІНСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ	
		збалансовані з вимогами виробництва туристського продукту можливості підприємств розміщення, дозволя, харчування, транспорту та ін. Щодо забезпечення необхідних умов для здійснення туристської діяльності і задоволення потреб їх персоналу та рекреантів;	характеризує обсяг коштів, якими регіон може розпоряджатися для здійснення туристської діяльності;	сукупність організаційно-технічних і інформаційних можливостей, які забезпечують підготовку і прийняття управлінських рішень та впливають на характер (специфіку) виробництва туристського продукту шляхом збору, заощадження, обробки і поширення інформаційних ресурсів;	сукупні можливості регіону щодо інвестування туристської діяльності;	це навички та здібності керівництва всіх рівнів управління з формування, організації, створення належних умов для функціонування туристичної сфери регіону	

*Складено автором на основі джерела [72]

Туристично-рекреаційний потенціал – досить об’ємне поняття, яке містить велику кількість термінів та уточнюючих понять, що визначають туристично-рекреаційну привабливість певної території. На рис. 1.1 приведено приклад чинників, які впливають на чисельність понятійного різноманіття туристично-рекреаційного потенціалу.

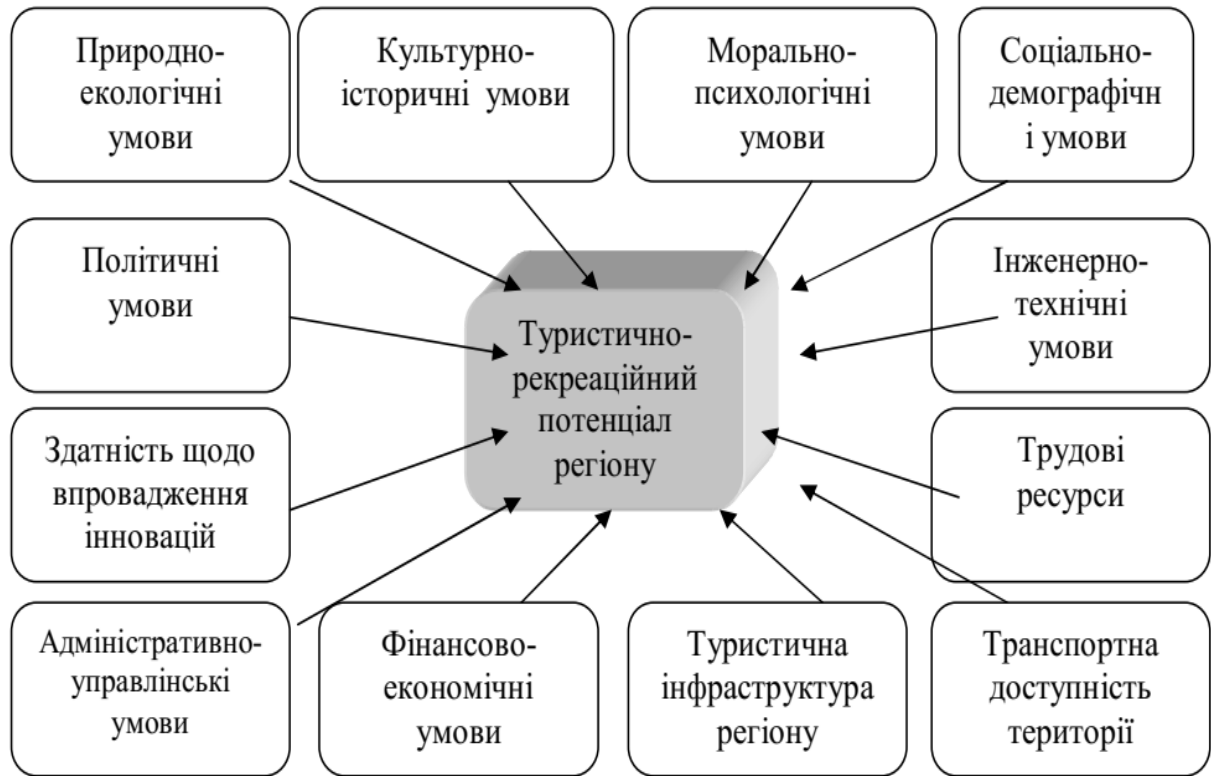


Рис.1.1 - Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території

Підсумовуючи твердження науковців, зазначимо, що принципова різниця між термінами «ресурси» та «потенціал» полягає у тому, що ресурси існують незалежно від суб’єктів господарської діяльності, а потенціал окремого підприємства, суспільства у цілому невіддільний від суб’єктів діяльності. Тобто потенціал, окрім матеріальних та нематеріальних активів, включає здатність працівника, колективу, підприємства, суспільства у цілому ефективно використовувати наявні ресурси [5].

На основі вищенаведеного можна висновувати, що під рекреаційним потенціалом слід розуміти комплекс рекреаційних ресурсів у конкретній

місцевості та на конкретну дату, які вже використовуються або мають потенціал до використання для відпочинку. Туристичний потенціал акцентує на приналежності до сфери туризму, тоді як рекреаційний потенціал спрямований на відновлення фізичних та психічних сил людини під час відпочинку. Таким чином, термін "туристично-рекреаційний" є більш всебічним, оскільки охоплює рекреаційні активності, розроблені для задоволення потреб у відпочинку та туризмі, включно з професійними та бізнес-потребами. Розмір, структура, динаміка та гармонізація ресурсів є ключовими елементами для розвитку туризму та рекреаційних можливостей регіону.

Висвітлені такі нові наукові аспекти: встановлено розмежування між поняттями "туристичні ресурси" та "туристичний потенціал"; уточнено термін "туристично-рекреаційний", який є більш комплексним, оскільки він об'єднує рекреаційні аспекти; представлено визначення "туристично-рекреаційного потенціалу регіону".

Мальська М., Паньків Н. туристичний потенціал за структурою поділяють на дві групи - туристичні ресурси та туристичну інфраструктуру. Що, в свою чергу, містять відповідні підгрупи (рис. 1.2). Туристичні ресурси та туристична інфраструктура містять спільну підгрупу – соціально-економічні ресурси, куди входять трудові, інформаційні, управлінські, матеріально-технічні та інші структурні складові [33].

Підбиваючи підсумки вищевикладеного, можна стверджувати, що термін "туристично-рекреаційний потенціал" є складним, предметом обговорення та набагато ширшим, ніж просто узагальнена оцінка ресурсів у будь-якій галузі діяльності. Це складне утворення, суть та функції якого виявляються через взаємозв'язки та взаємодію його елементів. Їх застосування у повсякденному житті людини призводить до досягнень, що мають велике значення як для індивідуума, так і для суспільства в цілому. Загалом рекомендується підтримувати ту концепцію, яка виокремлює поняття "туристичні ресурси" від "туристичного потенціалу", розглядаючи їх через призму здатності та

можливостей суб'єктів туристичної діяльності застосовувати ці ресурси як частину їх потенціалу.

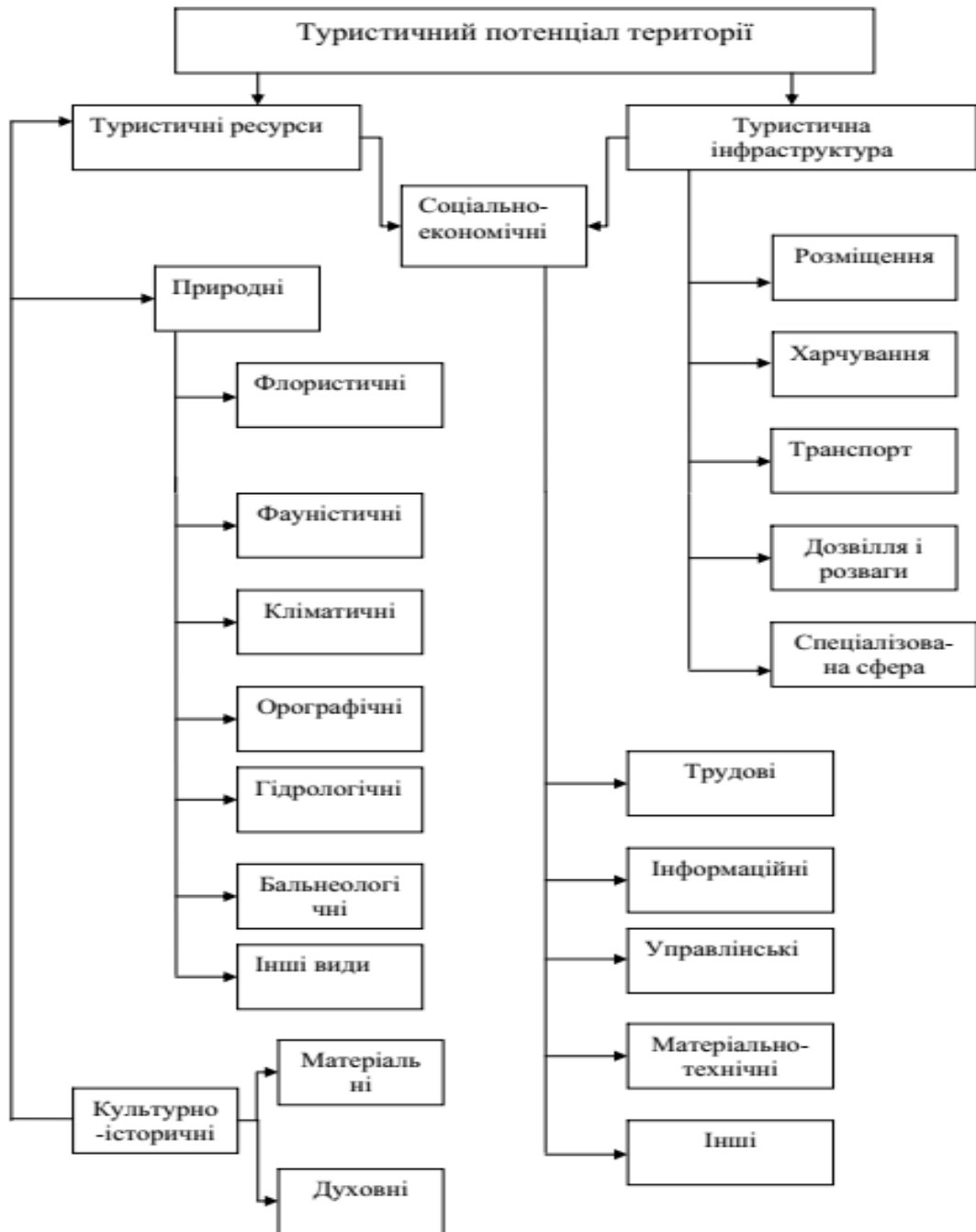


Рис. 1.2 - Структура туристичного потенціалу території [59]

Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу може сприяти економічному зростанню, створенню нових робочих місць, збереженню культурної спадщини та підвищенню якості життя місцевого населення. Однак, це також може призвести до негативних наслідків, таких як перенаселення,

забруднення довкілля, та втрата культурної автентичності, якщо не враховувати принципи сталого розвитку.

1.2. Туристично-рекреаційні ресурси як головна складова туристичного потенціалу, їх види та особливості використання

Як уже зазначалося вище, у Законі України «Про туризм» від 15.09.1995 р. зі змінами та доповненнями немає визначення терміну «туристичний потенціал», однак є стаття 3, в якій сказано, що туристичними ресурсами України є пропонувані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності [53].

У проєкті Закону України «Про туристичні ресурси» від 16.12.2011 р. термін «туристичні ресурси» вживається у досить спрощеному варіанті – це сукупність туристичних об'єктів, що містяться в одній державній базі даних у галузі туризму. Вони становлять сукупність туристичних місць незалежно від типу їх використання в туризмі (здравниця, рекреація, пізнання). Відповідно до цього проєкту закону, туристичні ресурси класифікуються з метою інформування потенційних туристів про їхні споживчі та експлуатаційні характеристики, встановлення максимально допустимих навантажень, створення відповідних умов для їх захисту та поведінки, забезпечення їх оцінки з трьох причин: функціональність (пропускна здатність), рівень комфорту перебування, генетичне (походження туристичних місць) [54]. Однак, це є неофіційний текст, адже Закон не набрав чинності.

Одне з найбільш точних визначень туристичних ресурсів, як елементів економічної активності, пропонується Всесвітньою туристичною організацією (ЮНВТО). Згідно з цим визначенням, туристичні ресурси розглядаються як компоненти, що формують пропозицію туристичного продукту. Це включає природні та енергетичні ресурси; інституційні, політичні, юридичні, адміністративні фактори; різноманітні товари та послуги, транспорт,

обладнання, які є частиною туристичної інфраструктури. Також до цього відноситься попит, який охоплює людський фактор, економічну та фінансову діяльність, соціальні аспекти.

Фундаментальна відмінність між концепціями "ресурсів" та "потенціалу" полягає в тому, що ресурси існують незалежно від учасників економічної активності, тоді як потенціал - це властивість, що притаманна конкретному підприємству або суспільству загалом, і вона не може існувати поза контекстом діяльності цих суб'єктів. Іншими словами, "потенціал" включає не тільки матеріальні та нематеріальні активи, але й уміння та навички працівників, колективів, підприємств та суспільства в цілому до ефективного застосування існуючих ресурсів.

Ретельне вивчення компонентів туристично-рекреаційного комплексу дозволяє чітко визначити та систематизувати його ключові елементи. Це сприяє глибшому розумінню та більш ефективному використанню потенціалу, який має регіон. На рисунку 1.3 представлено огляд кількісних та якісних аспектів туристично-рекреаційних ресурсів.



Рис. 1.3.- Характеристики туристично-рекреаційних ресурсів [63]

Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів може бути різною залежно від підходів та критеріїв, які використовують різні науковці. Ось декілька прикладів таких класифікацій:

1. За типом ресурсів

- Природні ресурси: Географічне положення, клімат, ландшафт, флора і фауна, водні ресурси

- Культурні та історичні ресурси: Історичні пам'ятки, музеї, архітектурні комплекси, національні парки та заповідники, фольклор та місцеві традиції

- Соціально-економічні ресурси: Інфраструктура (готелі, ресторани), транспортні засоби, туристичні послуги

2. За способом використання

- Рекреаційні ресурси: Ресурси, що використовуються для відпочинку та оздоровлення (наприклад, курорти, санаторії).

- Адвентурні ресурси: Ресурси для активного відпочинку і пригод (наприклад, гірськолижні курорти, маршрути для трекінгу).

- Екологічні та освітні ресурси: Природні заповідники, національні парки, екологічні стежки.

3. За ступенем втручання людини

- Природні ресурси: Ресурси, які існують у природі без значного втручання людини.

- Антропогенні ресурси: Ресурси, створені або значно трансформовані діяльністю людини (історичні пам'ятки, музеї).

4. За географічними характеристиками

- Місцеві ресурси: Ресурси, характерні для певної місцевості або регіону

- Національні ресурси : Ресурси, які мають значення для всієї країни

- Міжнародні ресурси : Ресурси, що мають міжнародне значення

Кожен науковець може запропонувати свій підхід до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів, акцентуючи увагу на різних аспектах цих ресурсів.

Мальська М., Паньків Н. [33, с. 49] туристично-рекреаційні ресурси класифікують на дві основні категорії: безпосередні і допоміжні.

Безпосередні туристичні ресурси охоплюють природні та історико-культурні елементи, які безпосередньо використовуються туристами та відпочивальниками. Це включає чарівність ландшафтів, оздоровчі особливості регіону, об'єкти для вивчення та інше.

Допоміжні (соціально-економічні) туристичні ресурси задіяні у розробці та використанні основних туристичних ресурсів. Ці ресурси включають матеріальні, технічні, фінансові, людські ресурси та інші.

Любіцева О.О. класифікує туристично-рекреаційні ресурси за такими підходами:

- 1) сутнісний – з предметною сутністю ресурсу;
- 2) діяльнісний – за характером використання в туризмі;
- 3) атрактивний – за мірою та формою залучення до туристичної діяльності;
- 4) ціннісний, оснований на унікальності даного ресурсу;
- 5) функціональний, оснований на неповторності туристичних умов і ресурсів у поєднанні з комплексністю їх використання;
- 6) еколого-економічний – за споживчою вартістю ресурсу [230, с.76].

Найбільш відомими є класифікації туристичних ресурсів, розроблені польським науковцем М. Труасі у 1963 році та французьким дослідником П. Дефером у 1972 році.

У класифікації, запропонованій М. Труасі, туристичні ресурси поділяються на ті, що сформовані природою та ті, що створені діяльністю людини. М. Труасі розрізняє три основні категорії: 1) природні туристичні ресурси (клімат, повітря, краєвид, моря, річки, ліси), які вважаються «потенційним туристичним капіталом»; 2) туристичні ресурси, створені людською працею (архітектурні споруди, пам'ятки, витвори мистецтва); 3) «додаткові» туристичні ресурси, які включають інфраструктуру та економічні переваги.

На відміну від М. Труасі, П. Дефер не включає інфраструктурні об'єкти до категорії туристичних ресурсів. Він розділяє туристичні ресурси на чотири

основні групи: гідролі (водні ресурси); фітолі (земельні та природні ресурси), літолі (архітектурні об'єкти, створені людиною), антролі (нематеріальні форми людської діяльності, такі як звичаї, свята, традиції, фольклор тощо).

Класифікація туристичних ресурсів за О. О. Бейдиком представляє великий інтерес, оскільки вона включає не лише природні ресурси, які охоплюють кліматичні, орографічні, водні, спелеоресурси та бальнеоресурси, але й особливу групу природно-антропогенних ресурсів. Ця група об'єднує як природні, так і антропогенні об'єкти, які використовуються у туристичній індустрії, включаючи природні та біосферні заповідники, національні парки, заказники, ботанічні сади, дендропарки та інші.

На рис. 1.4 подано структуру основних типів туристично-рекреаційних ресурсів.



Рис. 1.4 - Структура основних типів туристично-рекреаційних ресурсів [13]

За Бейдиком О.О. [1] суперточка-тур – це локальна (просторово обмежена) територія антропогенного або природного походження, що являє собою унікальне поєднання природних компонентів (пейзажне різноманіття) і характеризується суттєвою соціально-історичною значністю подій, які відбувались (відбуваються) в її межах або в межах простору, який візуально сприймається з цього місця.

Є класифікація туристичних ресурсів, що використовується для аналізу розвитку туристичного потенціалу (рис. 1.5). Ця класифікація має досить схематичний характер і фокусується на економічному аспекті. Проте, вона охоплює всі ключові параметри, які враховуються при класифікації туристичних ресурсів, і тому є широко використаною у наукових дослідженнях.

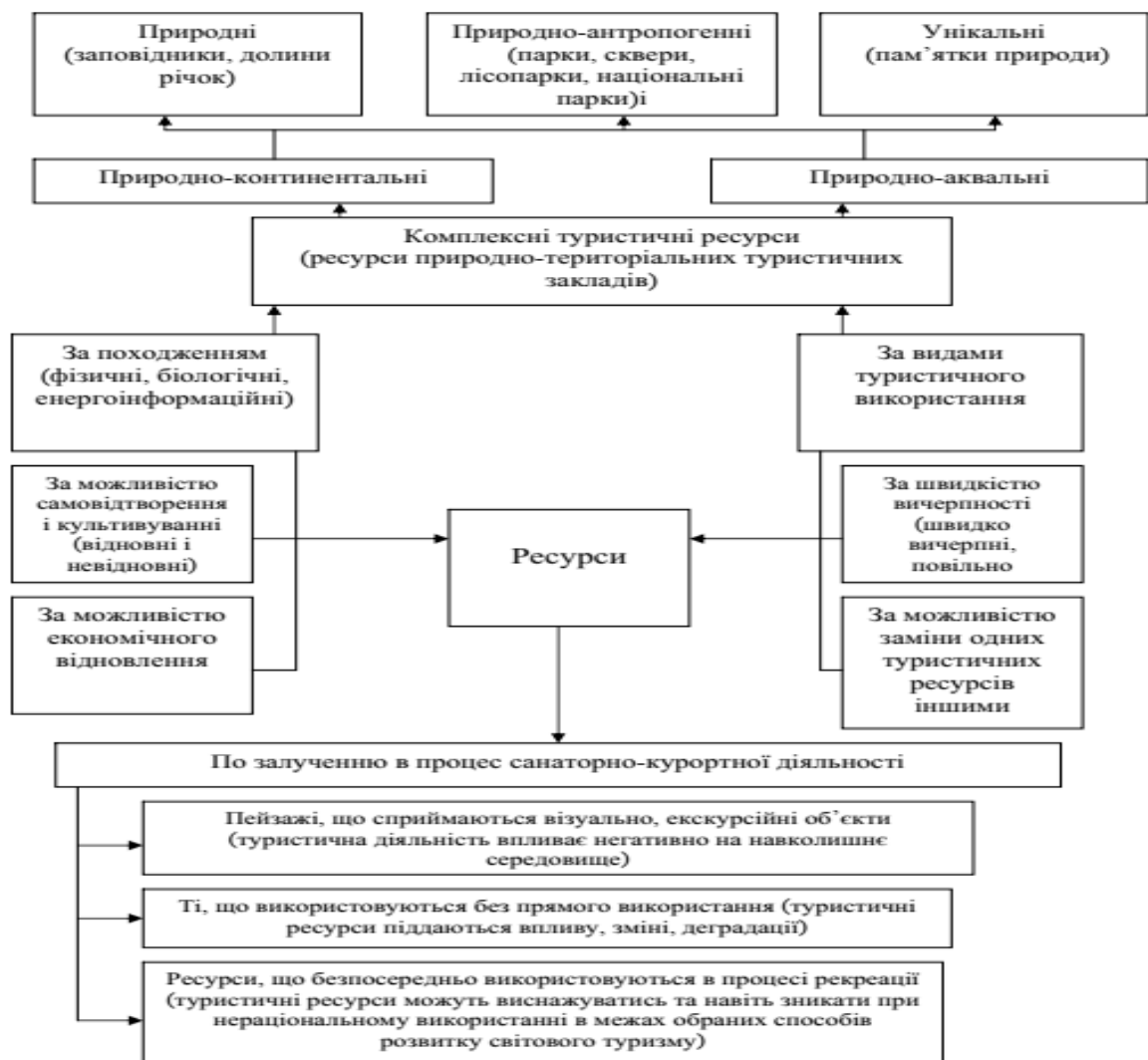


Рис. 1.5 - Класифікація туристичних ресурсів в рамках розвитку туристичного потенціалу

Смаль І. В. у структурі туристичних ресурсів виділяє декілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву, які, у свою чергу, поділяються на низку компонентів, що мають свою будову (рис. 1.6).

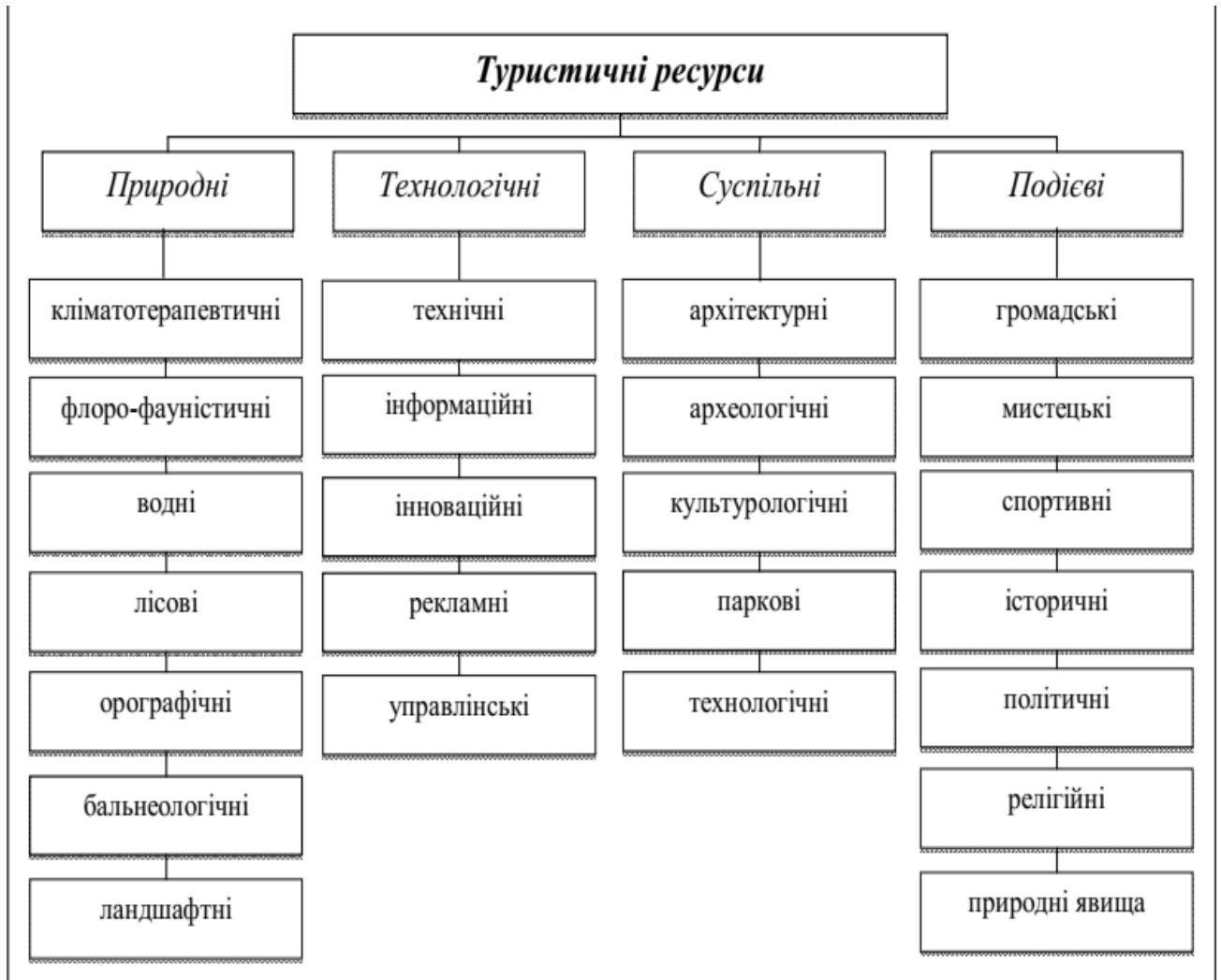


Рис. 1.6 - Класифікація туристичних ресурсів за І. В. Смалем [61]

Отже, використання туристично-рекреаційних ресурсів має свої особливості, які варто враховувати при розвитку туристичної індустрії. Наведемо декілька ключових аспектів:

1. Сталість - одна з основних особливостей - це необхідність сталого використання ресурсів. Це означає, що природні, культурні та інші ресурси повинні використовуватися таким чином, щоб не завдавати шкоди навколишньому середовищу і зберегти їх для майбутніх поколінь.

2. Інтеграція з місцевою спільнотою - ефективне використання ресурсів часто вимагає інтеграції з місцевою культурою та спільнотою. Це допомагає забезпечити підтримку місцевого населення і використання місцевих знань та умінь

3. Адаптивність та гнучкість - туристична індустрія постійно змінюється, тому важливо бути адаптивними та гнучкими у використанні ресурсів, щоб відповідати змінним вимогам та трендам.

4. Різноманіття використання - Туристично-рекреаційні ресурси можуть використовуватися різними способами, включаючи екотуризм, культурний туризм, пригодницький туризм тощо. Різноманіття використання допомагає залучити широкий спектр туристів.

5. Інфраструктура та доступність - ефективна інфраструктура, така як дороги, готелі, ресторани та транспорт, є важливою для залучення та задоволення туристів. Водночас, необхідно збалансувати розвиток інфраструктури зі збереженням природних та культурних ресурсів.

6. Регулювання та управління - важливу роль у використанні туристично-рекреаційних ресурсів відіграє державне та місцеве регулювання. Політика та управління, спрямоване на збалансоване використання ресурсів, є ключовими для довгострокової стійкості туристичної індустрії.

7. Освітній та інформаційний аспект - просвітницька діяльність і надання інформації туристам щодо важливості збереження ресурсів та культурних цінностей має велике значення для розвитку свідомого та відповідального туризму.

1.3.Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу

Попередньо нами було встановлено, що туристично-рекреаційний потенціал поділяється на туристичні ресурси та туристичну інфраструктуру. Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу є одним з ключових елементів у розвитку та успіху туристичної галузі. Вона включає різноманітні фізичні та організаційні засоби, які необхідні для підтримки туризму і відпочинку. Основні складові інфраструктури у туристично-рекреаційній сфері:

1. Транспортна інфраструктура: включає аеропорти, залізничні та автобусні станції, дороги, порти тощо. наявність та якість транспортної інфраструктури впливають на доступність туристичних місць та зручність подорожей
2. Житлова інфраструктура: готелі, курорти, гостьові будинки, кемпінги та інші види житла, які забезпечують комфортне проживання туристів
3. Харчування та розваги: ресторани, кафе, бари, розважальні центри, клуби тощо, які задовольняють кулінарні та розважальні потреби відпочиваючих
4. Комунальні послуги: водопостачання, електрифікація, каналізація, зв'язок, інтернет та інші основні послуги
5. Спортивні та рекреаційні засоби: спортивні комплекси, басейни, парки розваг, пляжі, гірськолижні курорти, трекінгові та велосипедні маршрути
6. Культурна інфраструктура: музеї, театри, галереї, концертні зали, історичні пам'ятки та інші культурні об'єкти.
7. Безпека та медичні послуги: наявність поліції, пожежних служб, медичних закладів та служб екстреної допомоги.
8. Інформаційні служби: центри обслуговування туристів, інформаційні кіоски, веб-сайти, які надають туристам інформацію та підтримку.

Ефективна інфраструктура сприяє залученню більшої кількості туристів, підвищує задоволеність від відпочинку і сприяє сталому розвитку туристичної індустрії.

Концепція та значення категорії туристичної інфраструктури досі не отримали чіткого визначення, ані в законодавчих документах, ані в академічних джерелах. у наукових працях пропонується кілька підходів до розуміння інфраструктури в галузі туризму.

На думку С.В. Дутчака [23] туристична інфраструктура охоплює різноманітні елементи туристичного сектору (включаючи готелі, туристичні резорти, кемпінги, мотелі, санаторії, заклади харчування, транспортні послуги, культурні установи та інше), які сприяють прийому, сервісу та переміщенню туристів.

За класифікацією Всесвітньої туристичної організації, інфраструктура туризму включає місця проживання (такі як готелі, мотелі, хостели, санаторії, кемпінги); транспортні засоби та послуги; центри туристичної інформації; заклади для харчування (ресторани, кафе, бари); культурні та розважальні установи; фінансові послуги для туристів.

Особливість туристичної інфраструктури полягає не тільки у задоволенні потреб туристів, але й у служінні інтересам місцевого населення (відпочиваючих). Вона також відіграє роль у підтримці роботи та взаємодії суб'єктів, що формують туристичний потенціал регіону, та регулюванні матеріальних, фінансових та інформаційних потоків [60].

Деякі вчені при аналізі складових туристичної інфраструктури розрізняють два типи: загальну інфраструктуру, яка включає весь національний господарський комплекс, незалежно від туристичної діяльності, та специфічну туристичну інфраструктуру, яка прямо задіяна у сфері туризму. Вони також використовують терміни "явна" та "неявна" інфраструктура, залежно від того, як вони відносяться до основної (ядерної) частини, де вони виконують свою підтримуючу роль (рис. 1.7).

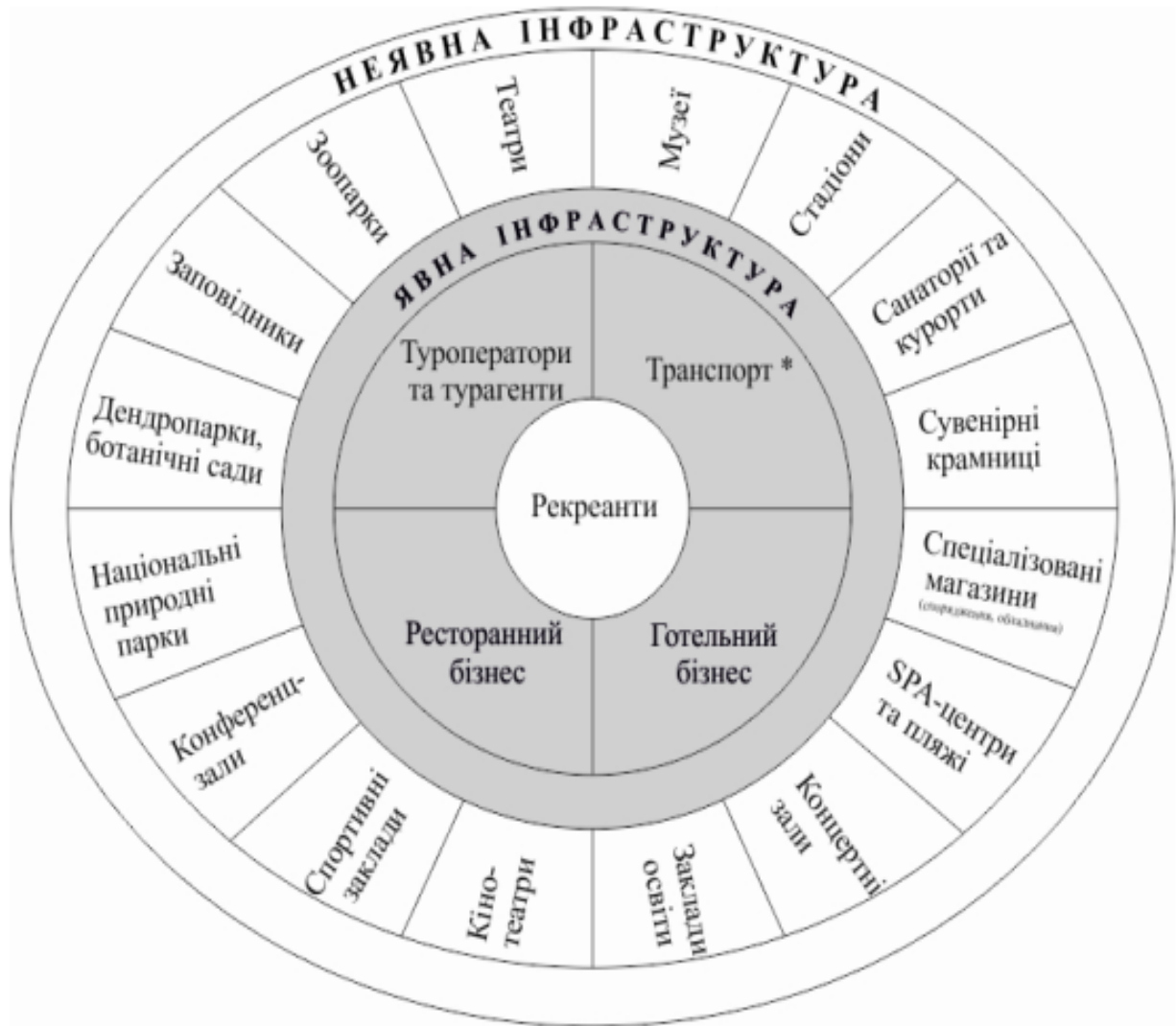


Рис. 1.7 - Явна та неявна туристична інфраструктура [44]

На думку Горина Г.В. [15] інфраструктура рекреаційно-туристичного потенціалу регіону включає в себе як об'єкти спеціалізовані для рекреації та туризму, так і інфраструктуру універсального призначення. До цього належать різні рекреаційні заклади, мережі транспортного зв'язку, комунікацій, готельного господарства, а також громадське харчування. Ці елементи задовольняють потреби як місцевого населення, так і відпочиваючих, і є частиною комплексу діяльностей, спрямованих на створення умов для надання рекреаційно-туристичних послуг. Основні елементи інфраструктури рекреаційно-туристичного потенціалу регіону представлені на рис. 1.8.

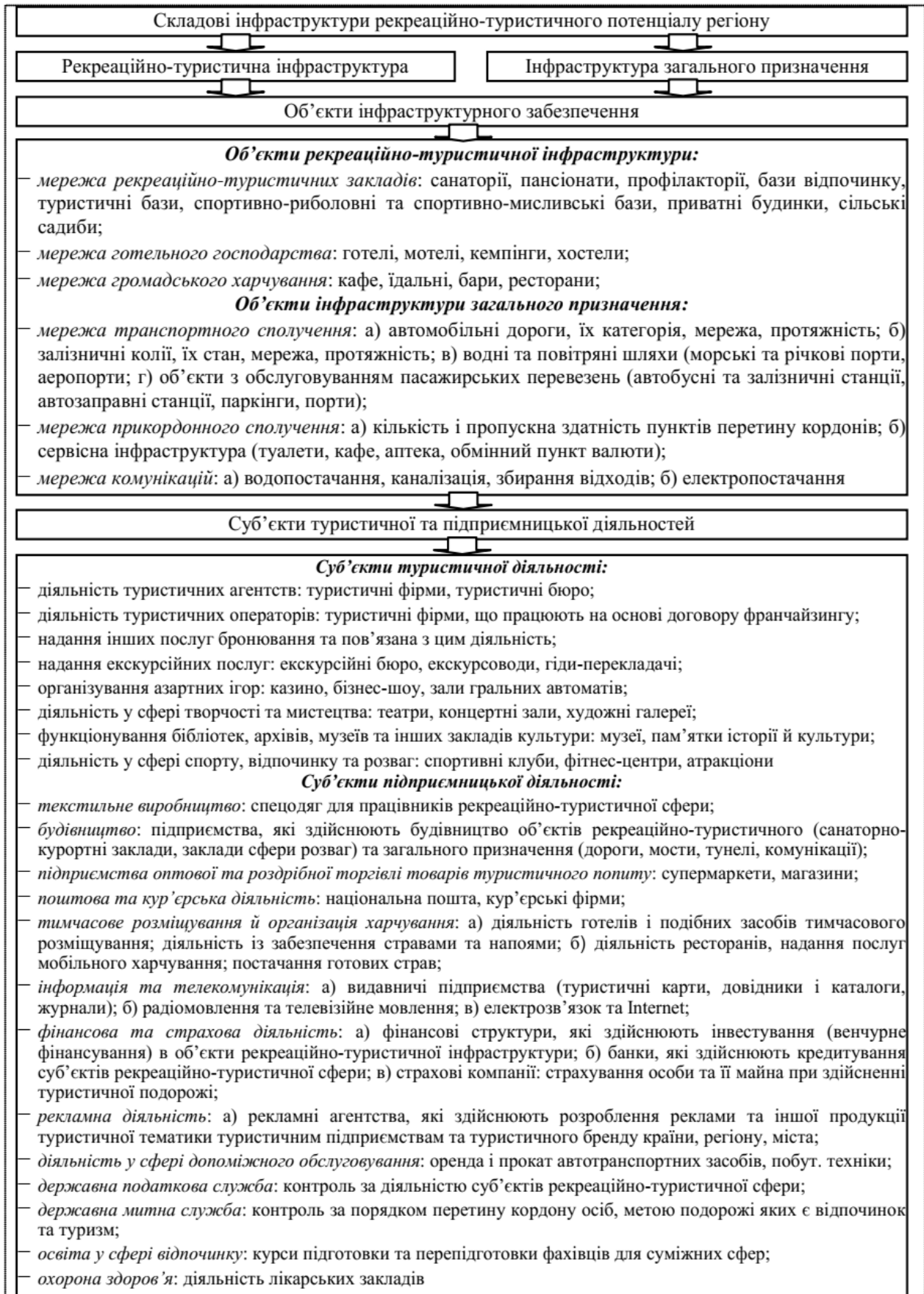


Рис. 1.8 - Основні складові інфраструктури рекреаційно-туристичного потенціалу регіону

Туристична інфраструктура є ключовою складовою туристично-рекреаційного потенціалу регіону, оскільки вона безпосередньо впливає на якість та доступність туристичних послуг. Ефективно розвинена інфраструктура забезпечує не тільки комфорт та зручність для туристів, але й сприяє економічному розвитку регіону через залучення більшої кількості відвідувачів та збільшення туристичних витрат.

Вона включає широкий спектр елементів, від готелів і ресторанів до транспортних мереж та культурних закладів. Ці елементи не лише служать туристам, але й задовольняють потреби місцевого населення, стимулюючи соціально-економічний розвиток і покращуючи якість життя громадян.

Крім того, інфраструктура відіграє важливу роль у формуванні сприятливого іміджу регіону як привабливого туристичного напрямку, сприяє збереженню культурної спадщини та підтримці сталого туризму. Отже, розвиток та модернізація туристичної інфраструктури є критично важливими для підвищення туристично-рекреаційного потенціалу будь-якого регіону.

1.4. Методика дослідження та оцінки туристично-рекреаційного потенціалу

Дослідження сфери рекреації та туризму здійснюється за допомогою різноманітних методів і підходів, у виборі яких існує різноманіття думок серед фахівців. Зазвичай, аналіз туристично-рекреаційної діяльності базується на використанні наступних підходів: системного, регіонально-інтегрованого, соціо-економічного, а також історико-логічного.

Ми рекомендуємо використовувати системний підхід для вирішення завдань, пов'язаних із раціональним використанням туристично-рекреаційного потенціалу та стимулюванням розвитку туристичної сфери. Такий підхід є ефективним, оскільки він об'єднує різні методики в цілісну систему, яка дозволяє аналізувати як природні, так і антропогенні ресурси окремої території, діяльність туристично-рекреаційних організацій у конкурентному середовищі,

стан розвитку туристичної інфраструктури, а також їхню взаємодію з такими системами, як політична, правова, економічна та соціальна. Цей підхід є найбільш адекватним у контексті дослідження. За допомогою системного підходу можна:

- Провести детальний аналіз території регіону з високим туристично-рекреаційним потенціалом;
- Вивчити проблематику та основи управління туристично-рекреаційними процесами в регіоні;
- Обґрунтувати необхідність впровадження нових форм та методів управління в сфері туристично-рекреаційної діяльності.

Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу вимагає комплексного підходу, який включає кілька ключових етапів та методів. Основна мета - оцінити можливості регіону для розвитку туризму та рекреації. Загальна методика наступна:

1. Аналіз природних ресурсів: Визначення та оцінка природних атракцій, таких як ландшафти, клімат, водойми, флора і фауна. Це включає вивчення екологічної чистоти, біорізноманіття та унікальності природних ресурсів
2. Оцінка культурно-історичних ресурсів: Аналіз історичних пам'яток, культурних традицій, архітектурних особливостей, музеїв, галерей тощо.
3. Вивчення інфраструктурного забезпечення: Оцінка існуючої інфраструктури, включаючи транспорт, готелі, ресторани, розважальні об'єкти, комунікаційні мережі, та їх придатність для задоволення потреб туристів.
4. Соціально-економічний аналіз: Вивчення економічного стану регіону, рівня безробіття, доходів населення, соціальних умов життя
5. Оцінка законодавчого та управлінського середовища: Аналіз законодавства, що впливає на розвиток туризму та рекреації, а також ефективність місцевого самоврядування.
6. Вивчення попиту та потреб цільових аудиторій: Дослідження інтересів, уподобань та очікувань потенційних туристів.

7. Екологічна оцінка: Оцінка впливу туризму на навколишнє середовище, стійкість екосистеми та потенційні екологічні ризики
8. Методи збору даних: Анкетування, інтерв'ю з ключовими зацікавленими сторонами, аналіз статистичних даних, польові дослідження
9. SWOT-аналіз: Визначення сильних та слабких сторін регіону, можливостей для розвитку та зовнішніх загроз
10. Розробка стратегії розвитку: Формування стратегічних напрямів розвитку туризму та рекреації на основі зібраних даних
11. Моніторинг та оцінка: Постійне відслідковування результатів та впливу впроваджених стратегій, адаптація планів з урахуванням змін умов.

Ця методика вимагає інтеграції даних з різних джерел, включаючи статистичні дані, експертні оцінки, анкетування та спостереження, для отримання всебічного розуміння туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, запропонована Ю.О. Худеньких [46, с. 29], фокусується на комплексному дослідженні рівня розвитку рекреаційного потенціалу для прогнозування майбутніх тенденцій та пошуку механізмів управління на регіональному рівні. Вона включає аналіз існуючих методик, формування авторської методики з урахуванням теоретичних та практичних аспектів, а також обґрунтування її практичного застосування. Основні завдання дослідження включають розгляд рекреаційної активності та оцінку рекреаційного потенціалу через природно-рекреаційні, інфраструктурні та інші ресурси.

У методиці Ю.А. Худеньких використовується бальна система оцінки, яка спочатку фокусується на природних, соціально-економічних та історико-культурних аспектах. Пізніше інші блоки враховуються при підсумовуванні. Туристичний потенціал оцінюється з урахуванням основних форм туризму. Визначення вартості регіону здійснюється через бали, присвоєні об'єктам різного рівня значення. Кінцевий результат виражається не як сума балів, а як відсоток участі кожної території у різних блоках потенціалу.

Методика оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, розроблена О.В. Дроздовим [35], ґрунтується на ідентифікації та аналізі ключових складових туристичного потенціалу, поділених на дві основні категорії: природні та культурні ландшафти, а також засоби та умови проведення турів. Автор включає до першої категорії природні пам'ятки та екологічні об'єкти, а до другої - екологічно орієнтовані види транспорту, місця розміщення туристів та інші. Для фінальної оцінки використовується перетворення кількісних даних у якісні, що подаються на п'яти- або семибальній шкалі, після чого відбувається підсумовування балів.

Існує комплексна методика оцінки ресурсів для розвитку туризму, яка є багатоаспектним підходом, який включає оцінку різноманітних ресурсів, необхідних для розвитку туристичної галузі. Вона охоплює аналіз природних, культурних, історичних та соціально-економічних факторів, що впливають на туристичний потенціал регіону. Методика включає ідентифікацію ключових туристичних атракцій, оцінку інфраструктури, доступності, а також потенційного інтересу та попиту серед туристів. Завдяки цьому комплексному підходу можна розробити ефективні стратегії для розвитку туризму, враховуючи всі значимі ресурси та потреби.

Процес комплексної оцінки ресурсів для розвитку туризму включає шість етапів:

- Визначення об'єкту і суб'єкту оцінки, включаючи організаторів туристичної діяльності та споживачів послуг.
- Розробка критеріїв оцінки та масштабів для вимірювань.
- Збір первинної та вторинної інформації для оцінки.
- Уніфікація отриманих даних для консистентності вимірювань.
- Розрахунок окремих і загальних показників потенціалу розвитку туризму, їх перевірка та корекція.
- Аналіз та інтерпретація результатів.

Ці етапи дозволяють всебічно оцінити можливості для розвитку туризму і визначити ключові напрямки для інвестицій та покращення.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

2.1. Загальна характеристика складу та використання природних туристично-рекреаційних ресурсів України

Україна - країна з неймовірною природною красою та різноманітністю, яка відкриває перед своїми відвідувачами вражаючий спектр туристично-рекреаційних можливостей. Цей розділ присвячено дослідженню безлічі природних ресурсів України, які створюють унікальну основу для розвитку туризму та відпочинку. від мальовничих гірських ланцюгів Карпат до широких піщаних пляжів чорного моря, від спокійних річкових долин до багатих лісів і заповідників - кожен куточок країни розповідає свою унікальну історію.

Ми дослідимо різноманіття ландшафтів України, які пропонують широкий спектр активностей - від піших походів та гірськолижного спорту до водних видів відпочинку та спостереження за птахами. Особливу увагу буде приділено унікальним природним феноменам, таким як мінеральні джерела та термальні води, які зробили Україну відомою серед шукачів здоров'я та велнесу. Також ми висвітлимо значення сільського та агротуризму, який забезпечує унікальний зв'язок з традиційним українським способом життя та культурою. Цей розділ покликаний не лише описати природні чудеса України, а й підкреслити їхню важливість для розвитку сталого та відповідального туризму, що поважає природне навколишнє середовище та сприяє збереженню цієї неперевершеної краси для майбутніх поколінь.

Україна має величезний потенціал у сфері природних туристично-рекреаційних ресурсів, який включає різноманітні ландшафти та екосистеми. При визначенні критеріїв економічного використання територіальних систем основну увагу приділено їх природно-ресурсному потенціалу. У результаті цього виникли різні функціональні категорії ландшафтів: промислові, житлові,

аграрні, рекреаційно-туристичні та інші. Кожен природний регіон має свої унікальні економічні, соціальні та екологічні ролі. У контексті України, регіони з високим рекреаційно-туристичним потенціалом включають Карпатський, Причорноморсько-Приазовський, Поліський, Подільський та інші (рис. 2.1).



Рис. 2.1 - Природні рекреаційно-туристичні ресурси України [68]

Природні туристично-рекреаційні ресурси поділяються на 2 великі групи: природно-географічні та природно-антропогенні [14].

До **природно-географічних ресурсів** відносяться:

1. Кліматичні ресурси (включаючи температуру повітря, рівень вологості, барометричний тиск та інше). Кліматичні ресурси України представляють собою важливу частину її природного потенціалу, яка сприяє різноманітному використанню в господарській діяльності, особливо

у сферах сільського господарства, туризму та охорони здоров'я. Кліматичні особливості України полягають в наступних чинниках:

- Помірний клімат - Україна характеризується помірним кліматом, який є сприятливим для розвитку сільського господарства, вирощування різноманітних культур та розвитку туризму;
- Чотири пори року - чітко виражені сезони - весна, літо, осінь, зима - створюють умови для сезонного туризму, включаючи пляжний відпочинок влітку та гірськолижний туризм взимку;
- Довге літо та теплі температури - літній сезон, особливо на півдні та у прибережних районах, є привабливим для пляжного туризму та рекреації на Чорному морі (рис. 2.2).



Рис. 2.2 - Агрокліматичне районування

2. Орографічні ресурси (такі як різні форми рельєфу: гори, пагорби, рівнини та інше). Орографічні ресурси України представляють собою значну частину її природного багатства та відіграють важливу роль у різних галузях економіки, екології та туризму. Основні орографічні особливості України:

- Карпатські гори - це найбільший гірський хребет в Україні, що простягається на заході країни. Вони відомі своїми живописними пейзажами, біорізноманіттям та курортами. Карпати приваблюють туристів для занять гірськими лижами, пішим туризмом, альпінізмом та екотуризмом;
- Українське Полісся - розташоване на півночі України, цей регіон характеризується низькими, часто заболоченими територіями, що створюють унікальні природні ландшафти та екосистеми, багаті на флору та фауну;
- Центральні та Південні Степи - рівнинні території, що простягаються через центральну та південну частину України, відомі своїми плодючими чорноземами, що є ключовими для аграрного сектору країни (рис. 2.3).

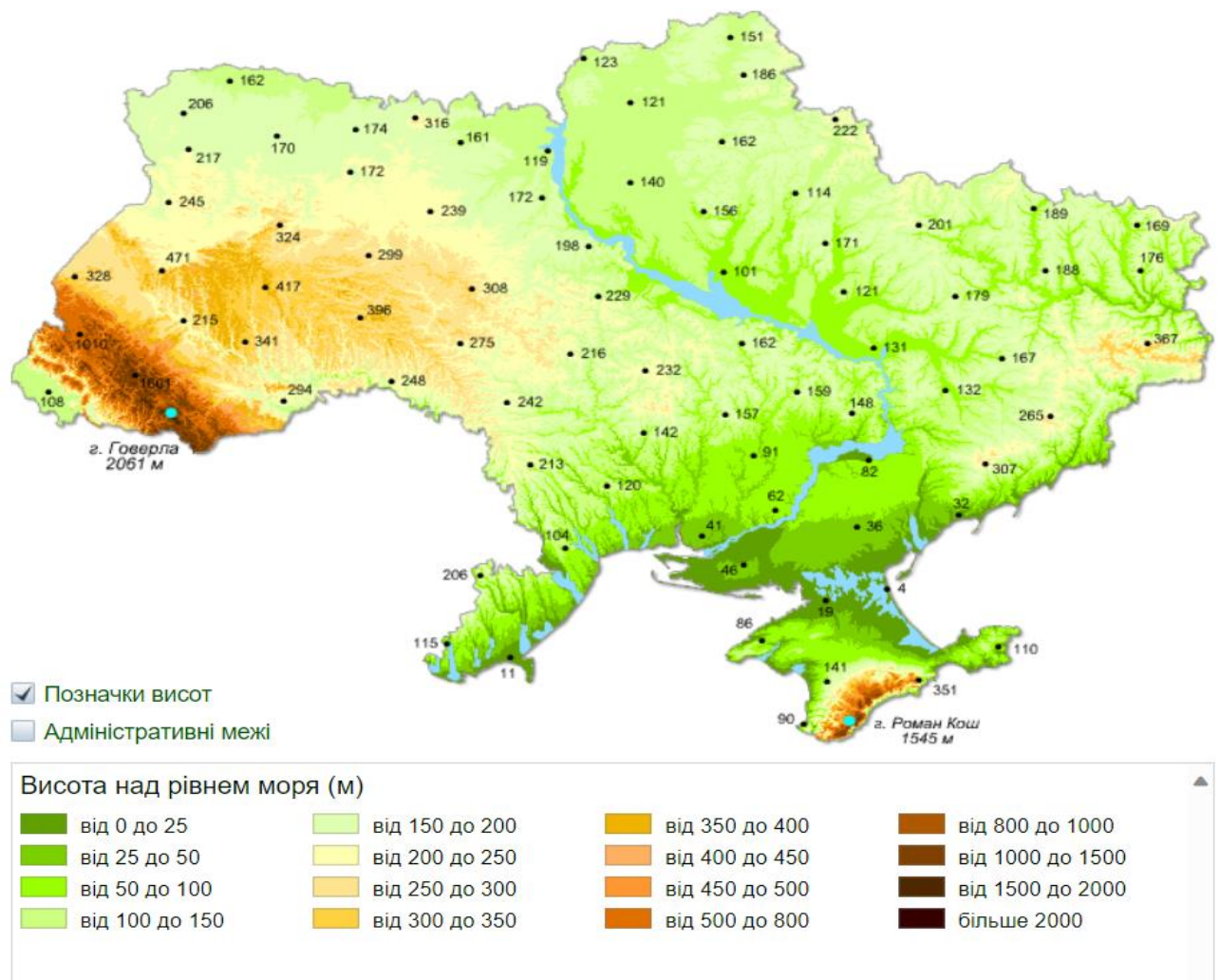


Рис. 2.3 - Орографічна карта України

3. Спелеологічні ресурси (включають печери, гроти та подібні формації). Спелеологічні ресурси України включають ряд унікальних печер і карстових утворень. Деякі з найбільш відомих місць включають:

- Оптимістична печера - найбільша гіпсова печера у світі, відома своїми довгими лабіринтами;
- Печера Вертеба - історично значуща печера, відома археологічними знахідками;
- Кришталева печера – особливістю цієї печери є те, що в ній підвищена іонізація повітря та води, абсолютна відсутність патогенних організмів (віруси);
- Печера Атлантида - відома спелеологам всього світу, завдяки тому, що в ній чітко виділено три яруси (поверхи) (рис. 2.4).

Ці та інші спелеологічні об'єкти України приваблюють дослідників і туристів з усього світу своєю неповторною красою та науковим значенням.



Рис. 2.4 - Найдивовижніші печери України

4. Бальнеологічні ресурси (наявність мінеральних вод, терапевтичних грязей, озокериту та іншого). Бальнеологічні ресурси України включають різноманітні мінеральні води, лікувальні грязі та кліматичні умови, які використовуються для лікування та оздоровлення. Ключові бальнеологічні регіони та їх особливості:

- Трускавець - Відомий своїми унікальними мінеральними водами, особливо водою "Нафтуся", яка ефективна для лікування захворювань печінки та нирок;
- Моршин - ще один відомий курорт, який славиться своїми лікувальними водами, ефективними при захворюваннях шлунково-кишкового тракту та метаболічних порушеннях;
- Східниця - розташована у Карпатах, вона відома своїми мінеральними джерелами, що мають широкий спектр лікувального впливу;
- Хмільник - славиться своїми радоновими водами, які використовуються для лікування захворювань кісток та суглобів (рис. 2.5).

Ці курорти не лише пропонують лікувальні процедури, але й мають розвинену інфраструктуру для відпочинку та рекреації, що робить їх популярними місцями для оздоровлення та туризму.



Рис. 2.5 - Бальнеологічні ресурси України

5. Гідрологічні ресурси (водні ресурси: океани, моря, ріки, озера, водосховища, водоспади, джерела, струмки). Гідрологічні ресурси України досить різноманітні і включають річки, озера, водосховища та підземні води. Ось кілька ключових аспектів гідрологічних ресурсів України:

- Річки - Україна має обширну мережу річок, серед яких найбільшою є Дніпро. Ця річка є однією з найбільших в Європі та відіграє важливу роль у водопостачанні, енергетиці та транспорті. Інші важливі річки включають Південний Буг, Дністер, Десна, та Сіверський Донець;
- Озера - В Україні є велика кількість озер, серед яких найбільшими є Світязь, Ялпуг. Озера використовуються для риболовлі, водопостачання, рекреації та є важливими для екосистем;
- Водосховища - Україна має ряд великих водосховищ, багато з яких створені на річці Дніпро. Вони використовуються для гідроенергетики, іригації, риболовлі та як джерела питної води;
- Підземні води - Підземні води в Україні є важливим ресурсом для питного водопостачання, особливо в сільських та сухих регіонах. Крім того, Україна має багато мінеральних джерел, які використовуються в бальнеологічних цілях.

Ці гідрологічні ресурси відіграють важливу роль у економіці, екології та культурі України. Вони використовуються не тільки для господарських потреб, але й є важливими для збереження природних ландшафтів та біорізноманіття.

6. Біотичні ресурси (різноманіття рослинного та тваринного світу). Біотичні ресурси України охоплюють різноманітні екосистеми, які включають багатий рослинний і тваринний світ. Ці ресурси відіграють важливу роль у підтримці екологічного балансу та в економіці країни. Ключові аспекти біотичних ресурсів України:

- флора - Україна має велике біорізноманіття рослинного світу. Вона включає широкий спектр різних типів лісів, степів, боліт та інших екосистем. У

країні зростає велика кількість ендемічних видів рослин, що зустрічаються тільки в цьому регіоні;

- фауна - тваринний світ України також дуже різноманітний і включає численні види ссавців, птахів, риб, амфібій та рептилій. У лісах України живуть такі тварини, як ведмеді, вовки, лисиці, бобри та різноманітні види оленів.

Збереження і сталий розвиток біотичних ресурсів є важливим для економічного процвітання України, а також для збереження її природного спадку.

Природно-антропогенні ресурси включають природні об'єкти, які охороняються людським суспільством. В Україні відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [52] існує 11 категорій таких територій особливої охорони:

1. Природні заповідники.

Природні заповідники в Україні є важливими національними установами, що займаються природоохоронною та науково-дослідницькою діяльністю. Їхня основна мета полягає у збереженні в первозданному стані типових або унікальних природних комплексів, які характерні для окремих ландшафтних зон, разом з усіма їх складовими. Заповідники також зосереджуються на вивченні природних процесів і явищ, що мають місце в цих територіях, та розробці наукових принципів екологічного захисту, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. Території і водні простори, які входять до складу заповідників, виключаються з економічного використання. Як найвища форма захисту природних територій, заповідники слугують як природні лабораторії, де проводяться всебічні наукові дослідження. Такі заповідники існують у кожному великому природному комплексі країни.

Список природних заповідників на теренах України, який рекомендує Вікіпедія (Вільна енциклопедія), представлений в Додатку А.

2. Біосферні заповідники

Біосферні заповідники в Україні є об'єктами природоохоронного та науково-дослідного характеру з міжнародним визнанням. Їх створено з ціллю зберігання найбільш характерних для біосфери природних комплексів у незміненому стані. Ці заповідники мають на меті проведення базового екологічного моніторингу, вивчення стану навколишнього природного середовища та аналізу його змін, спричинених антропогенним впливом. На території України функціонує п'ять біосферних заповідників (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Перелік біосферних заповідників

Назва	Рік створення	Площа, га	Область
Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник	2016	226 964,7	Київська область (Чорнобильська зона відчуження)
«Асканія-Нова»	1898	33 307,6	Херсонська область
Дунайський біосферний заповідник	1998	50 252,9	Одеська область
Карпатський біосферний заповідник	1968	57 880	Закарпатська область
Чорноморський біосферний заповідник	1983	109 254,8	Херсонська, Миколаївська області

3. Національні природні парки

Національні природні парки в Україні є частиною природно-заповідного фонду країни та представляють собою охоронні території. Ці парки відкриті для відвідувань туристами. 21 жовтня 2010 року Сіверсько-Донецький природний парк втратив статус національного, однак у 2019 році на його основі було утворено Національний природний парк "Кремінські ліси". На даний момент триває робота над створенням найбільшого національного природного парку в Україні - "Подесіння". Є плани щодо заснування національного природного парку "Чайковицький" у Львівській області. Загалом, площа, що охороняється національними парками, становить приблизно 1 111 600 га (11 116 км²), або 1,84% території держави, в середньому це 22 685 га (226,85 км²) на парк. Перелік національних природних парків подано в додатку Б.

4. Регіональні ландшафтні парки

Регіональні ландшафтні парки, спеціальна категорія територій та об'єктів, що є частиною природно-заповідного фонду. Ці парки є важливою ланкою в системі охорони природи, що включає глобальний (біосферний), національний, регіональний та місцевий рівні.

Вони представляють собою природно-рекреаційні території місцевого чи регіонального значення, призначені для збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також для створення умов для організованого відпочинку населення. Вони можуть створюватись за участю власників або користувачів земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів. Регіональні ландшафтні парки відображають унікальність природи регіону та свідчать про регіональний характер фінансування їх діяльності (табл. 2.2).

Основними цілями регіональних ландшафтних парків є: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів; створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів; підтримка екологічної освіти та виховання.

Таблиця 2.2 - Перелік регіональних ландшафтних парків України*

Область	Назва
Вінницька	Дністер, Мурафа, Немирівське Побужжя, Середнє Побужжя
Дніпропетровська	Балка Кобильна, Дніпровські ліси, Дніпровські пороги (Придніпровський), Самарські плавні
Донецька	Донецький кряж, Зуївський, Клебан-Бик, Краматорський, Слов'янський курорт
Закарпатська	Притисянський, Синяк
Запорізька	Панай
Київська	Богуславль, Пташиний рай, Яготинський імені гетьмана Кирила Розумовського
Кіровоградська	Боковеньківський ім. М.Л. Давидова, Світловодський
Луганська	Біловодський
Львівська	Верхньодністровські Бескиди, Знесіння, Надсянський, Равське Розточчя, Стільське Горбогір'я

Область	Назва
м. Київ	Дніпровські острови, Парк Партизанської слави, Смородинський, Урочище Лиса гора
Миколаївська	Висунсько-Інгулецький, Гранітно-степове Побужжя, Кінбурнська коса, Приінгульський, Тилігульський
Одеська	Ізмаїльські острови, Тилігульський
Полтавська	Гадяцький, Диканський, Кагамлицький, Кременчуцькі плавні, Нижньоворсклянський
Рівненська	Дермансько-Мостівський, Надслучанський
Сумська	Сеймський
Тернопільська	Дністровський каньйон, Загребелля, Зарваницький
Харківська	Великобурлуцький степ, Ізюмська лука, Парк дикої природи Ольхова балка, Печенізьке поле, Сокольники-Помірки, Фельдман-Екопарк, Червонооскільський
Хмельницька	Мальованка
Черкаська, Київська	Трахтемирів
Чернівецька	Чернівецький
Чернігівська	Міжрічинський, Ніжинський, Ялівщина
Івано-Франківська	Гуцульщина, Дністровський, Поляницький
АР Крим	Атлеш, Бахчисарай, Біла скеля, Бітак, Бокальська коса, Донузлав, Калинівський, Караларський, Лисяча бухта - Ечки-Даг, Максимова дача, Мис Такіль, Научний, Узун-Сирт. гора Клементьєва, Тиха бухта

*розроблено на основі джерела [50]

5. Заказники

Заказники - це особливі території, які займають важливе місце в системі природоохоронних заходів країни. Вони є заповідними об'єктами місцевого значення і створюються з метою збереження унікальних природних комплексів, рідкісних видів рослин та тварин, а також важливих ландшафтів і екосистем. Заказники можуть включати лісові масиви, болота, степи, річки, озера, та інші природні об'єкти. Їх діяльність регулюється національним законодавством України, що включає заходи щодо охорони і відтворення природи, обмеження економічної діяльності та визначення статусу охорони цих територій. На відміну від заповідників, заказники можуть мати статус постійних або бути створені на тимчасовій основі. У межах заказників встановлюється частковий режим охорони, що може включати захист певних видів тварин, рослин або

інших природних ресурсів. Заказники бувають ландшафтні; ботанічні; загально-зоологічні; орнітологічні; ентомологічні; іхтіологічні; гідрологічні; загально-геологічні; палеонтологічні; карстово-спелеологічні.

6. Пам'ятки природи

Пам'ятки природи - це унікальні окремі природні об'єкти з важливим науковим, освітнім, історичним та культурно-естетичним значенням. Термін був введений А. Гумбольдтом у 1819 році. До таких пам'яток природи належать різноманітні об'єкти, як-от водоспади, печери, гейзери, каньйони, давні дерева, скельні утворення та інше. Всі об'єкти та комплекси, визнані пам'ятками природи, виводяться з під господарського використання, на їх території заборонена будь-яка діяльність, що може завдати шкоди. Пам'ятки природи поділяються на категорії: геологічні, гідрологічні, ботанічні, комплексні, а також включають об'єкти садово-паркового мистецтва, історичні садиби, міські парки та сади. Пам'ятки природи охороняються державою як природоохоронні території і мають велике значення у науковому, освітньому, історико-меморіальному та культурно-естетичному контекстах. Прикладами таких пам'яток є унікальні геологічні утворення, печери, водоспади, озера, метеоритні кратери. Пам'яткою природи може бути як один рідкісний об'єкт, так і значні природні ареали, такі як ліси, гірські масиви, прибережні зони та річкові долини, часто вони називаються урочищами або природоохоронними ландшафтами. Основні з них: Хуст – долина нарцисів, Буцький каньйон, Говерла і Чорногірський хребет, Урицькі скелі, Кришталеві печери, Базальтові стовпи, Озеро Синевир тощо.

7. Заповідні урочища

Заповідні урочища - це особливо охоронювані природні території, які мають значне екологічне, наукове, культурне та історичне значення. Вони є частиною природно-заповідного фонду країни і створюються з метою збереження унікальних природних комплексів, рідкісних видів флори та фауни, а також важливих ландшафтів. Основні характеристики заповідних урочищ в Україні: строгий природоохоронний режим, наукове дослідження, збереження

біорізноманіття, освітня та просвітницька діяльність. Деякі відомі заповідні урочища України включають, наприклад, Карпатські гори, Шацькі озера, Асканія-Нова, Дністровський каньйон та інші унікальні природні території. Вони не тільки мають велике значення для збереження природи, але й є популярними місцями для екотуризму та відпочинку.

8. Ботанічні сади

Ботанічні сади - це установа, яка об'єднує науково-дослідницькі та культурно-освітні функції, зосереджена на зборі колекцій різноманітної флори з метою її дослідження, збереження, вирощування та адаптації. Такі сади проводять роботу по відбору рослин, які мають потенціал для озеленення та інших господарських застосувань, а також сприяють збереженню генетичних ресурсів рослинного світу. У ботанічних садах формуються зони з рідкісними та звичайними видами рослин, включно з представниками місцевої флори. Існують ботанічні сади державного та місцевого значення, кожен з яких виконує важливі функції у своїй сфері. Ботанічні сади організовуються для зберігання, дослідження, акліматизації та розведення рідкісних та характерних видів рослин з місцевих та світових флор у спеціально адаптованих умовах. Основні завдання таких садів включають створення, розширення та підтримку ботанічних колекцій, а також проведення наукових досліджень, освітньої та навчальної діяльності. Це сприяє ефективному використанню рослинних ресурсів у господарських цілях. Серед них: ботанічний сад Асканія-Нова, Донецький ботанічний сад НАН України, Кременецький ботанічний сад, Ботанічний сад Львівського національного університету ім. І. Франка та інших університетів України.

9. Дендрологічні парки

Дендрологічні парки - це спеціалізовані парки, призначені для вирощування, вивчення та демонстрації різноманітних видів дерев та чагарників. Вони забезпечують збереження та акліматизацію рідкісних і цінних видів рослин, служать місцем для наукових досліджень та є важливими центрами збереження біорізноманіття. Деякі з найбільш відомих

дендрологічних парків в Україні включають Софіївський дендрологічний парк, Олександрійський дендрологічний парк, Тростянецький парк, Кіровоградський, Чернівецький, Полтавський та багато інших. Вони не лише служать важливою науковою метою, але й є чудовими місцями для відпочинку та вивчення природи.

10. Зоологічні парки

Зоологічні парки є важливими установами, які виконують функції з охорони природи, наукових досліджень, освітньої та рекреаційної діяльності. Вони служать місцем для утримання, вивчення та демонстрації різноманітних видів тварин, багато з яких є рідкісними чи знаходяться під загрозою зникнення. Зоопарк — це установа, що поєднує наукові та освітні аспекти, створена для утримання диких тварин у умовах, максимально наближених до природних, з метою їх демонстрації громадськості, вивчення, збереження та розмноження. Тварини різних видів, включаючи рептилії та птахів, приваблюють увагу відвідувачів, особливо дітей, у зоологічних парках. Зоопарки служать як чудове місце для дозвілля туристів і є популярним напрямком для екскурсій. Зоологічні парки загальнодержавного значення: Київський зоологічний парк, Менський, Миколаївський зоопарк, Одеський зоологічний парк Рівненський зоопарк Харківський зоологічний парк Черкаський зоологічний парк.

11. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва в Україні є унікальними історичними та культурними об'єктами, які відображають багатство та різноманітність ландшафтного дизайну та садово-паркового мистецтва країни. Серед них: Національний дендрологічний парк «Софіївка» (має також міжнародний статус), Черкаський міський парк «Сосновий бір», Стрийський парк, Парк імені Івана Франка (Львів), Сквер імені Шевченка (Тернопіль), Шарівський парк, Наталіївський парк, Краснокутський дендропарк, Сатанівська перлина, Гостра могила (Луганськ).

2.2. Оцінка історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів

Оцінка історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів України виявляє багатий та різноманітний потенціал країни у сфері туризму. Україна має унікальну історичну спадщину, різноманітні культурні традиції та чудові природні ландшафти, що робить її привабливою для туристів з усього світу. Ці та інші ресурси формують основу для розвитку туристичної індустрії в Україні, пропонуючи відвідувачам широкий спектр можливостей для вивчення історії, культури та природної краси країни. Водночас, для забезпечення сталого розвитку туризму, важливим є збереження та адекватне управління цими ресурсами.

Історико-культурні туристичні ресурси представляють собою зібрання матеріальних та духовних культурних пам'яток, створених протягом історичного розвитку конкретної території, які викликають інтерес серед туристів. В категорію історико-культурних рекреаційних ресурсів входять історичні пам'ятники, архітектурні споруди історичного значення, пам'ятки сучасної архітектури, а також унікальні будівлі культурного та спортивного призначення.

Структура історико-культурних ресурсів може бути інтерпретована по-різному. У нашому дослідженні ми використовуємо класифікацію суспільно-історичних ресурсів, запропоновану Бейдиком О.О. Згідно з цією класифікацією, детальне відображення загальної структури суспільно-історичних ресурсів можна знайти на рисунку 2.6.

В Україні під охороною держави перебувають понад 70 тис. пам'яток історії та культури, серед них понад 12 тис. особливо цінних у туристичному плані пам'яток архітектури, які є зразками монументальних витворів мистецтва, починаючи від III ст. до н. е. Історичні та архітектурні пам'ятки на території України розташовані нерівномірно. Переважна більшість цих пам'яток зосереджена в західних регіонах країни, а також в Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях і в Республіці Крим. В той час як

східні та південні регіони України мають меншу кількість архітектурних пам'яток, з найдавнішими з них, що датуються з XVII століття, через більш пізнє освоєння цих територій [34].

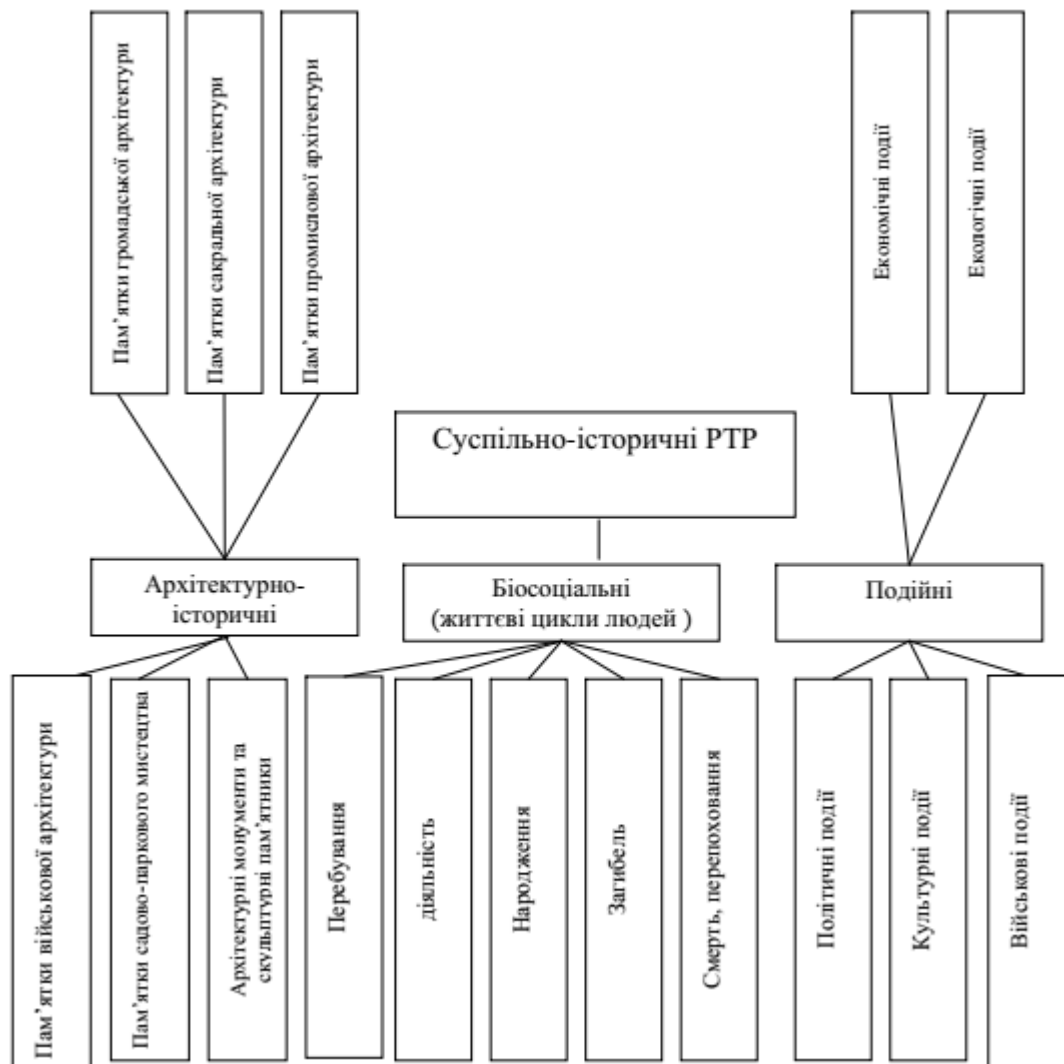


Рис. 2.6 - Структура суспільно-історичних рекреаційно-туристичних ресурсів за О.О. Бейдиком

Почесне перше місце займає Львів та Львівська область, які відомі своєю значною кількістю історичних та архітектурних пам'яток, загальна кількість яких сягає 2500. Їх багатство зумовлене давньою історією регіону, його віддаленістю від основних воєнних театрів у минулому, економічним розвитком та густонаселеністю. Львів важливий як транспортний вузол, розташований на перетині ключових торговельних шляхів. Місто пишається численними історичними пам'ятками, зокрема архітектурними ансамблями

площі Ринок (XV-XIX століття), Вірменської (XIV-XIX століття) та Руської вулиць, які включені до списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Особливу мистецьку цінність мають ансамблі Успенської церкви (XVI-XVII століття), Святоюрського (XVIII століття) та Вірменського соборів (XIV-XVIII століття), а також Домініканського костелу (XVIII століття).

Київ займає друге місце в Україні за кількістю архітектурних пам'яток, з понад 1500 об'єктами. Місто славиться своїми історичними будівлями, особливо тими, що належать до епохи Київської Русі. Серед найвідоміших пам'яток - Золоті Ворота (1037 рік), Софійський собор (1037 рік), Видубицький монастир (XI століття), а також ансамбль Києво-Печерської лаври (XI століття). Ці споруди відомі не лише своєю історією, але й винятковою художньою цінністю. Саме тому, Софійський собор та ансамбль Києво-Печерської лаври були внесені до списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО.

Кам'янець-Подільський відомий як місто-заповідник і займає почесне третє місце в Україні за кількістю архітектурних пам'яток, яких налічується понад 150. Серед найзначніших історичних об'єктів виділяється Стара фортеця, датована XI-XVIII століттями. Крім неї, в місті збереглися численні церкви, костели, а також різноманітні житлові та громадські будівлі, які свідчать про багату історію та культурну спадщину Кам'янця-Подільського.

Україна, часто стаючи об'єктом нападів іноземних загарбників, відповіла на ці виклики будівництвом численних замків та фортець, які мають значення не лише на національному, але й на європейському рівні. Серед найважливіших та найцінніших замків варто відзначити ті, що розташовані в Ужгороді, Кременці, Луцьку, Острозі та інших місцях. Ці історичні споруди є свідченням воєнної та культурної історії країни.

Найбільш визначні об'єкти культурно-історичної спадщини нашої країни подано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 - Найбільш визначні об'єкти культурно-історичної спадщини України [43]

Місце в рейтингу за оцінками експертів	Назва	Короткий опис	Розташування
1	Києво-Печерська Лавра	Православний монастирський комплекс в Києві. Один із найбільших християнських центрів – святинь країни. Визначна пам'ятка історії та архітектури.	Київська область
2	Софія Київська	Християнський собор у центрі Києва, пам'ятка української архітектури та монументального живопису XI–XVIII століть, одна з небагатьох уцілілих споруд часів Київської Русі. Одна з найголовніших християнських святинь Східної Європи, історичний центр Київської митрополії.	Київська область
3	Софіївка	Пам'ятка краєвидного типу світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII – першої поло-вини XIX ст.	Черкаська область
4	Херсонес Таврійський	Старогрецьке місто-держава в південно-західній частині Криму (у межах Севастополя).	АР Крим
5	Заповідник «Кам'янець»	Національний історико-архітектурний заповідник	Хмельницька область
6	Святогірська Лавра	Православний монастир, розташований на високому крейдяному правому березі Сіверського Дінця (так звані Святі гори). Крім наземних будівель, має крейдяні печери. У Лаврі зберігаються мощі преподобного Іоанна, затворника Святогірського.	Донецька область
7	Хортиця	Найбільший острів на Дніпрі, розташований у районі міста Запоріжжя, нижче Дніпровської ГЕС. Унікальний природний та історичний комплекс.	Запорізька область
8	Почаївська Лавра	Православний чоловічий монастир у Почаєві зі статусом лаври. Найбільша православна святиня Волині, друга, після Києво-Печерської Лаври. На її території знаходиться Почаївська духовна семінарія.	Тернопільська область
9	Кам'янімогили	Заповідник відрізняється великим розмаїттям біологічних видів, що мешкають тут. 18 видів рослин, що занесені до Червоної книги України, безперешкодно розвиваються на його території. Велику наукову цінність являє незайманий степ. Окремо вивчаються ґрунти, що утворювалися степовою рослинністю багато тисячоліть.	Донецька область
10	Лівадійський палац	Палацовий комплекс, знаходиться в смт Лівадія. Пам'ятка історії національного значення.	АР Крим

11	Антонієві печери	Печерний християнський монастир, заснований у 1069 р. чернігівським князем Святославом Ярославичем.	Чернігівська область
12	Хотинська фортеця	Історико-культурний заповідник	Чернівецька область
13	Острозький замок і академія	Замок було побудовано на місці дерев'яного укріплення зруйнованого монголо-татарами 1241 р. Спочатку це була башта-донжон, яка тепер носить назву «Вежа Мурована». Замок був резиденцією князів Острозьких. Зараз на території Острозького замку розташовано Острозький краєзнавчий музей.	Рівненська область
14	Одеський оперний театр	Найстаріший оперний театр України.	Одеська область
15	Олеський замок	Пам'ятка архітектури та історії XIII–XVIII ст. Один із найдавніших в Україні замків, імовірно, побудований одним із синів галицько-волинського князя Юрія Львовича на плато пагорба, який височіє серед заплави р. Ліберція.	Львівська область
16	Шевченківський заповідник у Каневі	Перший в Україні історико-культурний заповідник, удостоєний статусу національного. У складі заповідника вісім пам'яток культурної спадщини.	Черкаська область
17	Музей писанки	Єдиний у світі Музей писанки або писанкового розпису	Івано-Франківська область
18	Замок Паланок	Унікальний зразок середньовічної фортифікаційної архітектури з поєднанням різних стилів.	Закарпатська область
19	Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»	Один із найбільших заповідників України.	Київська область
20	Луцький замок	Верхній замок Луцька, один із двох (частково) збережених замків, пам'ятка архітектури та історії національного значення.	Волинська область
21	Держпром	Перший 13-поверховий хмарочос, пам'ятка архітектури в стилі конструктивізму, одна з трьох харківських висоток, збудована впродовж 1926–1928 рр.	Харківська область

Окремої уваги заслуговують історико-культурні об'єкти України включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (рис. 2.7). Станом на 2023 рік налічує 8 найменувань, що приблизно становить 0,69% від загальної кількості об'єктів Світової спадщини у світі.

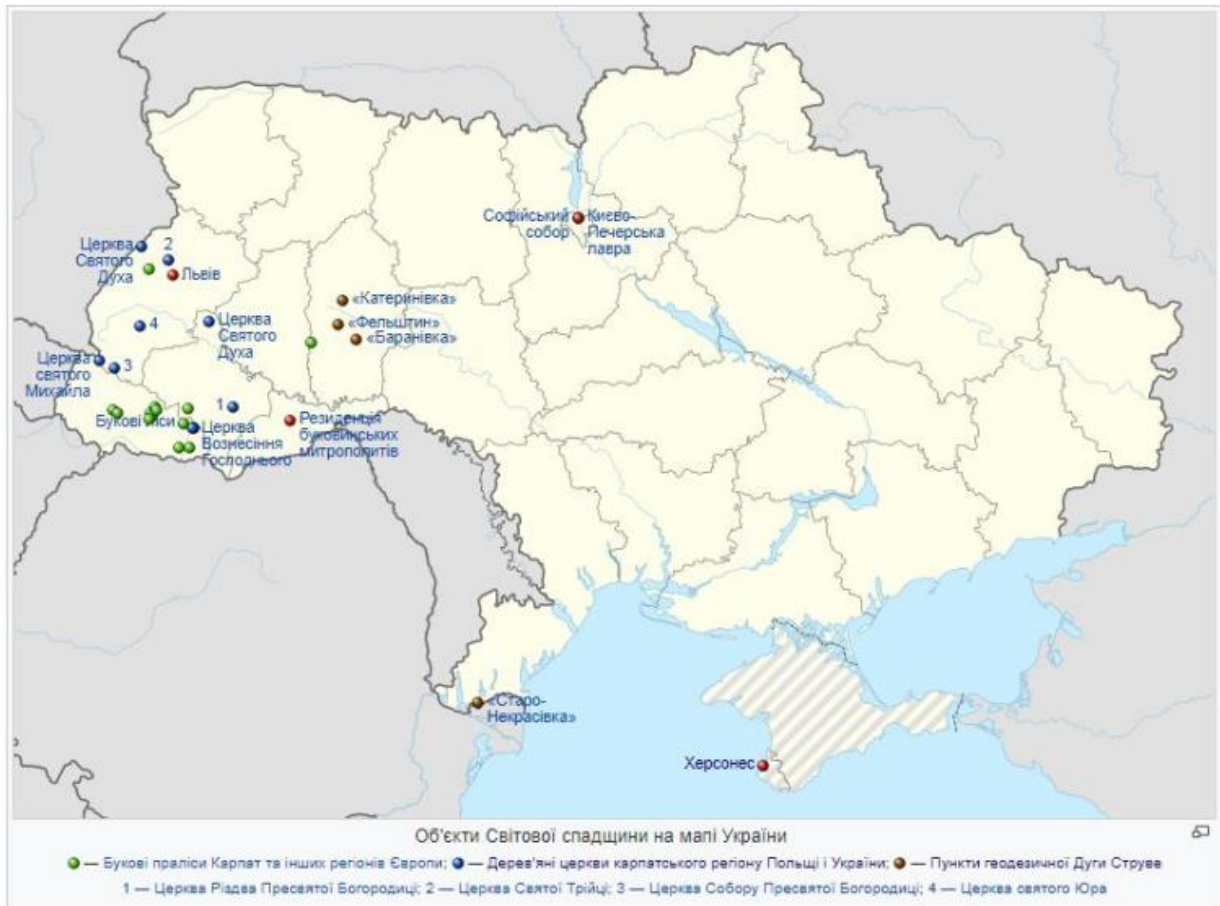


Рис. 2.7 – Об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО в Україні

До Списку об'єктів Всесвітньої спадщини Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО) з України входять:

1. «Собор Святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська Лавра» (Софійський собор, Києво-Печерська Лавра, церква Спаса на Берестові), з 1990 року, Київська область.

2. «Ансамбль історичного центру міста Львів» (Високий Замок і Підзамче, ансамбль собору Святого Юра), з 1998 року, Львівська область.

3. «Геодезична Дуга Струве» (геодезичні пункти Катеринівка, Баранівка, Старо-Некрасівка, Фельштин), 2005 р., Хмельницька, Одеська області. Транскордонний (10 країн) об'єкт науково-культурної спадщини.

4. «Первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи» (Чорногора, Кузій — Трибушани, Мараморош, Стужиця — Ужок, Свидовець, Уголька — Широкий Луг, Горгани, Розточчя, Сатанівська дача, Синевир — Дарвайка,

Синевир — Квасовець, Синевир — Стримба, Синевир — Вільшани, Зачарований край — Іршавка, Зачарований край — Великий Діл), 2007 р., Закарпатська область - Рахівський, Тячівський, Хустський райони; Івано-Франківська область- Надвірнянський район; Львівська область- Яворівський район; Хмельницька область- Хмельницький район.

5. «Резиденція митрополитів Буковини та Далмації» (зараз – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), 2011 р., Чернівецька область.

6. «Дерев'яні церкви Карпатського регіону в Україні та Польщі» (церква Святого Духа, церква собору Пресвятої Богородиці, церква Святої Трійці, церква Святого Юра, церква Святого Духа, церква Різдва Пресвятої Богородиці, Вознесенська церква, церква Святого Михайла), 2013р., Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області, спільна українсько-польська номінація.

7. «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора» (Стародавнє місто Херсонес Таврійський, Ділянка хори в Юхариній балці, Ділянка хори у балці Бермана, Ділянка хори на Безіменній висоті, Ділянка хори у Стрілецькій балці, Ділянки хори на перешийку Маячного півострова, Ділянка хори на Виноградному мисі), 2013 р., м. Севастопіль.

8. Історичний центр Одеси, 2023 р., місто Одеса.

2.3. Аналіз соціально-економічної компоненти туристично-рекреаційного потенціалу України

Туристично-рекреаційний потенціал будь-якої території має складну ієрархію й включає в себе багато різних елементів з великою кількістю компонентів. В багатьох випадках використовується лише формальне визначення туристично-рекреаційного потенціалу регіону, без глибокого аналізу сутності й специфіки взаємозв'язків, що виникають між різнорідними елементами, які входять до складу потенціалу. Тобто, при проведенні аналізу

туристично-рекреаційного потенціалу регіону, яке правило, враховуються далеко не всі важливі структурні елементи, що призводить до неповної та неточної кількісної оцінки, а якісна оцінка, взагалі залишається не врахованою. Визначення складових елементів туристично-рекреаційного потенціалу з точки зору економіки та дослідження його властивостей як системи є надзвичайно актуальним тому що дозволить:

- *по-перше*, більш повно виявити елементи, що входять до складу сукупного туристично-рекреаційного потенціалу регіону;
- *по-друге*, більш точно розрахувати його величину;
- *по-третє*, дослідити можливості інтеграції елементів, що входять до складу туристично-рекреаційного потенціалу регіону [17, с. 49].

Соціально-економічні рекреаційно-туристичні ресурси – ресурси, які включають матеріально-технічну базу рекреації, частину матеріального виробництва, яка забезпечує відвідувачів, об'єкти рекреаційної інфраструктури, зайняті в рекреаційному господарстві трудові ресурси [39, с.22]. До них належать санаторно-курортні заклади, готелі та інші заклади для тимчасового проживання, об'єкти ресторанного господарства, транспортна інфраструктура.

У сфері туризму соціально-економічні ресурси поділяються на шість блоків, а саме ресурси:

- 1) інформаційні;
- 2) трудові;
- 3) фінансові;
- 4) матеріальні;
- 5) управлінські;
- 6) інфраструктурні.

Інформаційні ресурси в туризмі України включають різноманітні платформи та інструменти, які допомагають туристам дізнатися про нашу країну, її культурні та природні атракції, історію, традиції, а також планувати свої поїздки. Розглянемо основні інформаційні ресурси, які можуть використовувати туристи в Україні.

Офіційні туристичні портали та веб-сайти: Веб-сайти, які надають офіційну інформацію про туризм в Україні, включаючи атракції, маршрути, культурні заходи (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Найвідоміші офіційні туристичні веб-сайти України*

Назва	Опис
Visit Ukraine	Офіційний національний туристичний портал України, який надає інформацію про різноманітні аспекти подорожей в Україні, включаючи візові вимоги, транспорт, проживання та атракції
Ukraine Travel	Важливий ресурс, який пропонує детальні путівники по різних регіонах України, рекомендації щодо місць для відвідування, інформацію про культурні події та фестивалі
Kyiv Tourism	Офіційний туристичний сайт столиці України, Києва. Тут можна знайти інформацію про головні атракції міста, рекомендації щодо відвідувань, історичні місця, гастрономічні заклади та розважальні заходи
Lviv Travel	Портал, присвячений місту Львів, який відомий своєю багатою історією та культурою. Сайт надає інформацію про музеї, галереї, театри, кав'ярні та історичні пам'ятки Львова
Odessa Tourism	Веб-сайт міста Одеса, який надає інформацію про пляжі, портові екскурсії, культурні заходи та історичні місця цього унікального міста на березі Чорного моря
Carpathians Info	Портал, присвячений Українським Карпатам, де можна знайти інформацію про гірськолижні курорти, екотуризм, гірські походи та традиційну культуру Карпатського регіону

* узагальнено автором

Місцеві туристичні інформаційні центри: Центри, які можна знайти у багатьох містах України, що надають картки, брошури, інформаційні бюлетені та інші друковані матеріали. Вони забезпечують відвідувачів актуальною інформацією про місцеві атракції, заходи, транспортні з'єднання, а також порадами щодо проживання та харчування (табл. 2.5).

З початку масштабного вторгнення, кількість туристично-інформаційних центрів (ТІЦ) в Україні зросла на близько 30%. Згідно з даними, зібраними ДАРТ у 2021 році, в країні функціонувало 63 таких центри, які надавали інформаційні послуги туристам. На сьогоднішній день їх кількість збільшилася до 88. Значна частина цих центрів розташована в західних регіонах України, де

їх загальна кількість сягає 47. Серед них, у Закарпатській області працює 17 ТІЦ, у Львівській області - 9 (4 з яких розміщені у Львові), в Івано-Франківській області - 7, а у Тернопільській та Хмельницькій областях по 4 центри. Волинська область має 3 ТІЦ, Рівненська - 2, а на Буковині - 1. У центральній частині країни знаходяться 22 туристично-інформаційних центри, розміщені переважно в таких великих містах, як Вінниця, Дніпро, Черкаси, Кропивницький, Полтава, Умань та Канів. На півночі України функціонує 14 ТІЦ. У Житомирській області їх 3, з яких два знаходяться у Бердичеві. По 3 центри також працюють у Сумській та Чернігівській областях. У Київській області діє 5 центрів, з них два розташовані в самому центрі столиці [18].

Таблиця 2.5 - Місцеві туристичні інформаційні центри у різних регіонах України*

Назва	Опис
Київський міський туристичний інформаційний центр	Розташований у столиці України, центр надає інформацію про основні атракції Києва, екскурсійні тури, культурні заходи та інші активності в місті
Львівський туристичний інформаційний центр	Центр у місті Львів надає відвідувачам детальну інформацію про історичні місця, музеї, галереї, фестивалі та інші культурні події
Одеський туристичний інформаційний центр	У місті Одеса центр надає інформацію про пляжі, екскурсії, морські прогулянки та історичні пам'ятки
Інформаційний центр у Карпатах	Розташований у регіоні Карпат, центр допомагає туристам із плануванням гірських походів, візитів до національних парків та інформує про гірськолижні курорти
Туристичний інформаційний центр в Закарпатті	Забезпечує інформацію про еко-туризм, культурні та історичні місця, а також про унікальні можливості для відпочинку в цьому регіоні
Туристичний інформаційний центр Чернівців	Надає інформацію про культурні та історичні атракції Чернівців, організовує екскурсії та допомагає відвідувачам із плануванням подорожей по Буковині

* узагальнено автором

Путівники та друковані матеріали: Путівники, які зосереджуються на Україні, включаючи книги та журнали, які детально описують регіони, культурні особливості, історичні пам'ятки. Путівники та друковані матеріали є

невід'ємною частиною туристичного досвіду, особливо коли йдеться про відвідування країни з багатою культурою та історією, як Україна. Вони надають цінну інформацію про місцеві атракції, історію, культурні особливості, а також практичні поради для подорожей (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 - Приклади путівників та друкованих матеріалів, які можуть бути корисними при відвідуванні України*

Назва	Опис
Lonely Planet "Ukraine"	Це один з найпопулярніших міжнародних путівників, який детально описує основні туристичні атракції України, місцеві звичаї, транспортні засоби та опції проживання
"Bradt Travel Guide Ukraine"	Bradt's Guides відомі своїми детальними та інформативними описами. Цей путівник зосереджений на культурних та історичних аспектах України, пропонуючи глибокий погляд на країну
"Insight Guides Ukraine"	Цей путівник відрізняється відмінними фотографіями та включає інформацію про місцеві звичаї, традиції та гастрономію, а також поради щодо мандрівок по країні
Місцеві путівники та карти	Це можуть бути спеціалізовані путівники та карти міст, як Київ, Львів, Одеса, а також карпатські регіони, які надають детальну інформацію про вулиці, туристичні маршрути та місцеві атракції
Тематичні брошури та книги	Можуть охоплювати певні теми, як історія України, культурні традиції, природні парки, гастрономічні особливості тощо
Брошури та інформаційні листівки з туристичних центрів	Зазвичай доступні безкоштовно в місцевих туристичних інформаційних центрах, ці матеріали надають базову інформацію про атракції, мапи міст та рекомендовані маршрути

* узагальнено автором

Соціальні медіа та блоги: Багато туристичних блогерів та впливових особистостей поділяються своїми подорожами та досвідом відвідування України, що може бути дуже корисним для отримання практичних порад (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 - Аспекти, які роблять соціальні медіа та блоги важливими в контексті українського туризму*

Назва	Опис
Подорожні блогери та інфлюенсери	Багато блогерів та інфлюенсерів у соціальних медіа подорожують по Україні та діляться своїми враженнями, фотографіями та відео. Це допомагає популяризувати менш відомі місця та виявляти нові, захоплюючі аспекти українського туризму
Соціальні медіа кампанії	Туристичні організації та місцеві уряди часто використовують соціальні медіа для просування туристичних атракцій, культурних подій та фестивалів. Це дозволяє швидко та ефективно досягати великої аудиторії
Фото та відео контент	Через високу візуальну привабливість, соціальні медіа, особливо платформи як Instagram та YouTube, є ідеальними для демонстрації краси українських ландшафтів, архітектури, місцевої кухні та культурних особливостей
Спільноти та форуми	Платформи як Facebook, Reddit та інші форуми дозволяють створювати спільноти, де люди можуть ділитися порадами, рекомендаціями та особистими історіями про подорожі по Україні
Блоги про Подорожі	Існує безліч блогів, присвячених подорожам, де автори детально описують свій досвід відвідування України, включаючи путівники, відгуки про готелі та ресторани, описи місцевих атракцій та культурних особливостей
Тематичні хештеги в соціальних мережах	Хештеги, такі як #VisitUkraine, #UkraineTravel, або #DiscoverUkraine, допомагають користувачам віднайти інформацію та фотографії, пов'язані з подорожами по Україні
Віртуальні тури та онлайн-презентації	З використанням соціальних медіа, багато музеїв, історичних пам'яток та туристичних атракцій пропонують віртуальні тури або онлайн-презентації своїх об'єктів

* узагальнено автором

Туристичні додатки: Мобільні додатки, які допомагають з навігацією, рекомендаціями місць для відвідування, бронюванням готелів та ресторанів. Важливо встановити та оновити ці додатки перед поїздкою, оскільки вони можуть значно полегшити подорожування та зробити перебування в Україні більш комфортним і насиченим (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 - Типи мобільних додатків, які можуть бути корисними для туристів в Україні*

Назва	Опис
Навігаційні карти	Додатки, як Google Maps або Maps.me, надзвичайно корисні для навігації по містах та областях, особливо для знаходження визначних пам'яток та місцевих атракцій
Мовні перекладачі	Додатки для перекладу, такі як Google Translate, допомагають подолати мовний бар'єр, особливо при спілкуванні з місцевим населенням або при читанні вивісок та меню
Транспортні додатки	Додатки для бронювання та виклику таксі (наприклад, Uber або Bolt) або додатки місцевого громадського транспорту, що дозволяють планувати маршрути та розклади
Туристичні путівники та інформаційні додатки	Додатки, що надають інформацію про визначні пам'ятки, історію, культурні заходи. Наприклад, TripAdvisor або додатки від офіційних туристичних порталів міст
Готельні та житлові додатки	Додатки для бронювання житла, такі як Booking.com, Airbnb, дозволяють знайти та забронювати готелі, апартаменти або приватні будинки
Додатки для ресторанів та їжі	Додатки, які дозволяють знаходити ресторани та кафе поблизу, читати відгуки та робити бронювання. Наприклад, Zomato або Yelp
Додатки для подорожей і розваг	Ці додатки допомагають планувати відвідування місцевих атракцій, культурних подій, виставок, концертів та інших розважальних заходів
Спеціалізовані туристичні додатки	Додатки, розроблені спеціально для туристів в Україні, які можуть включати інформацію про місцеві традиції, історичні факти, народні маршрути тощо
Додатки для екстрених ситуацій	Додатки, які можуть допомогти в екстрених ситуаціях, надаючи інформацію про найближчі медичні заклади, номери екстреної допомоги та іншу важливу інформацію

* узагальнено автором

Відгуки туристів та рейтинги: Платформи, де можна знайти відгуки інших мандрівників про готелі, ресторани, атракції та інші туристичні місця в Україні (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 - Популярні платформи, де можна знайти відгуки та рейтинги готелів, ресторанів, атракцій та інших послуг у різних частинах України *

Назва	Опис
TripAdvisor	Це одна з найбільших світових платформ для подорожей, де відвідувачі можуть знайти відгуки про готелі, ресторани, туристичні атракції та навіть цілі міста. TripAdvisor також пропонує функцію бронювання
Booking.com	Відомий веб-сайт для бронювання житла, який надає детальні відгуки та оцінки готелів. Користувачі можуть читати відгуки та переглядати рейтинги, щоб знайти найкраще місце для проживання
Google Reviews	Багато людей залишають відгуки про різні місця, включаючи туристичні атракції та ресторани, прямо на Google. Ці відгуки часто доступні через Google Maps
Yelp	Хоча Yelp більш відомий у Північній Америці, він також використовується в Україні, особливо для відгуків про ресторани та кафе
Foursquare	Ця платформа корисна для знаходження місцевих ресторанів та кафе, а також для перегляду відгуків і рейтингів від інших користувачів
Facebook	Багато закладів мають свої сторінки на Facebook, де відвідувачі можуть залишати відгуки та коментарі. Це також хороший спосіб знайти інформацію про місцеві події та заходи
Zomato	Це популярна платформа для відгуків про ресторани, яка дозволяє користувачам оцінювати заклади, ділитися своїми враженнями та переглядати фотографії страв
Local Guide Programs	Ініціативи, як програма "Local Guides" від Google, де місцеві жителі та досвідчені туристи діляться своїми знаннями та враженнями про різні місця, які вони відвідали

* узагальнено автором

Культурні та історичні інститути: Музеї, галереї, театри та історичні місця, які часто мають свої веб-сайти з інформацією про експозиції, заходи та інші культурні події. Видатними культурними та історичними інститутами в Україні є: Національний музей історії України в Києві, Львівський історичний музей, Музей Чорнобильської катастрофи в Києві, Національний заповідник "Софія Київська", Одеський національний театр опери та балету, Мистецький арсенал в Києві, Закарпатський музей народної архітектури та побуту. Ці культурні та історичні інститути не тільки приваблюють туристів своїми експозиціями, але й

відіграють важливу роль у збереженні та вивченні історії та культури України. Вони є важливими осередками освіти та джерелами натхнення для дослідників, студентів та усіх, хто цікавиться українською культурою.

Туристичні агенції та оператори: Локальні та міжнародні туристичні агенції, які пропонують спеціалізовані тури по Україні, включаючи екскурсії, культурні та пригодницькі подорожі. У відповідності з Національним рейтингом туристичних компаній у 2022 році список ТОП-50 турагенств та туроператорів України за версією Міжнародного експертного клубу очолили: туроператори Join UP!, Coral Travel, Alf, Tez Tour, Eurotrips, «Відвідай», TRG (Travel Professional Group), Акорд Тур, «ITravel» (Дніпро), Феєрія [40].

Блоги та відео-ресурси: Відео-контент на платформах як YouTube, де мандрівники діляться своїми враженнями та досвідом відвідування різних куточків України. Це зокрема, туристичні блоги, тематичні відео-канали (YouTube-канали), офіційні відео від туристичних організацій, онлайн тури та віртуальні екскурсії, відео-огляди готелів і ресторанів. Ці відео-ресурси відіграють важливу роль у маркетингу туризму, допомагаючи залучити відвідувачів та надаючи їм корисну інформацію для планування їхніх подорожей.

Офіційні урядові ресурси: Інформація від урядових організацій, таких як міністерства туризму, які надають важливу інформацію щодо подорожей, безпеки та інших офіційних даних.

Ці ресурси допомагають туристам планувати свої подорожі, знаходити цікаві місця для відвідування та знайомитися з культурою та історією України. Вони відіграють важливу роль у розвитку туризму країни та популяризації України як привабливого туристичного напрямку.

2.4. Екологічні аспекти використання туристично-рекреаційного потенціалу

Використання туристично-рекреаційного потенціалу може мати значний вплив на навколишнє середовище, і екологічні аспекти грають важливу роль у забезпеченні сталого розвитку туризму. Ключові екологічні аспекти використання туристично-рекреаційного потенціалу:

Збереження природних ресурсів:

Зрозуміле та відповідальне використання природних ресурсів, таких як водні резервуари, ліси, гірські райони, є ключовим для уникнення екологічного руйнування.

Заборона незаконного лісозрубів, регулювання лову риби та використання інших природних ресурсів.

Збереження біорізноманіття:

Розвиток туризму повинен враховувати заходи для збереження і підтримки біорізноманіття відвідуваних регіонів.

Зони екологічного охорони та природні заповідники повинні мати ефективні механізми для збереження різноманіття екосистем та видів.

Контроль забруднення:

Зменшення впливу туризму на забруднення повітря, води та ґрунту є важливим завданням.

Застосування екологічно чистих технологій та практик в готелях, ресторанах і транспорті може значно зменшити викиди шкідливих речовин.

Керування відходами:

Розробка системи сортування та вторинної переробки відходів, яка дозволяє зменшити кількість сміття та його вплив на навколишнє середовище.

Соціокультурні впливи:

Збереження місцевої культури та традицій у контексті туризму, щоб уникнути культурного відчуження та зберегти екосистеми, пов'язані з традиційними способами життя.

Екологічна Освіта та Свідомість:

Посилення усвідомленості серед туристів та місцевого населення щодо важливості збереження навколишнього середовища та природних ресурсів.

Сталі транспортні засоби:

Заохочення використання сталих видів транспорту, таких як електричні автомобілі чи велосипеди, для зменшення емісій шкідливих газів.

Врахування цих екологічних аспектів допомагає побудувати сталу туристичну індустрію, яка забезпечує економічний розвиток, не тільки за рахунок туристичних доходів, але й залишаючи природні ресурси та середовище незмінними для майбутніх поколінь. Для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, підтримання якості навколишнього природного середовища необхідно вживати ряд взаємопов'язаних заходів (табл. 2.10). Вирішення екологічних проблем неможливе без екологізації всіх видів туристичної діяльності, переходу туризму, як виду природокористування, до моделі збалансованого розвитку в системі «туризм - навколишнє природне середовище». Концепція сталого розвитку пропонує чітку програму поєднання екологічних інтересів з економічним і соціальним розвитком і базується на двох ключових поняттях: потреби розвитку й обмеження розвитку, що мають бути взаємно врівноваженими.

Таблиця 2.10 - Негативний вплив туризму на довкілля та шляхи його запобігання

Види негативного впливу туризму на навколишнє природне середовище	Шляхи попередження та ліквідації негативних екологічних наслідків
Інтенсивне використання природних ресурсів: вирубка лісів, створення природно-соціальних об'єктів та територій; використання великих обсягів прісних водних ресурсів; виснаження земель у процесі виробництва сільськогосподарської продукції; виснаження природних лікувальних ресурсів (мінеральних та термальних вод, лікувальних грязей тощо)	Встановлення лімітів використання природних ресурсів; встановлення нормативів плати за використання природних ресурсів; дотримання лімітів використання та нормативів плати за природні ресурси; інтенсивне лісовідновлення; відновлення земель; раціональне використання природних лікувальних ресурсів

<p>Пошкодження або знищення природних ресурсів: пошкодження або знищення дерев, лісових культур і молодняка, витоку лісових насаджень, механічне їх пошкодження; збирання дикорослих лікарських рослин, грибів, ягід з механічним пошкодженням; заготівля деревних соків; самовільне збирання та знищення рослин, занесених до Червоної книги; незаконне полювання та рибальство</p>	<p>контроль за вирубкою лісів; інтенсивне лісорозведення; еколого-освітня та виховна робота з туристами; роз'яснювальна робота з місцевим населенням; створення природно-заповідних територій; притягнення винних до відповідальності (адміністративний штраф, вилучення об'єкта правопорушення, відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням.)</p>
<p>Забруднення навколишнього природного середовища: забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами транспортних засобів; забруднення лісів твердими відходами (консервні банки, пляшки тощо); забруднення поверхневих вод каналізаційними стоками, побутовим сміттям, паливно-мастильними матеріалами тощо)</p>	<p>обмеження візду транспортних засобів на територію природного об'єкта, курортної, лікувально-оздоровчої, рекреаційної зони; поступовий перехід на екологічно безпечні види палива; впровадження очисного обладнання і устаткування для утилізації забруднюючих речовин; здійснення контролю за джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин тощо</p>
<p>Деградація навколишнього природного середовища: зменшення площ лісів; зменшення обсягів чистої прісної води; деградація ґрунтів; зникнення окремих видів рослинного і тваринного світу та збільшення видів, що знаходяться на межі зникнення</p>	<p>зниження лімітів використання природних ресурсів; підвищення розмірів плати за використання природних ресурсів; інтенсивне лісорозведення; створення природоохоронних територій; економічне стимулювання природоохоронних заходів</p>

Діяльність, спрямована на охорону і збереження лісових, водних земельних ресурсів, поліпшує довгострокові перспективи розвитку туризму, а ресурсо- та енергозберігаюча діяльність, утилізація відходів служить економічним і екологічним цілям суспільства.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

3.1. Розвиток альтернативних напрямів туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційного потенціалу країни

Розвиток альтернативних напрямків туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційного потенціалу країни є важливим завданням для розвитку туристичного сектору та залучення різноманітних груп туристів. Окремі перспективні напрямки туристичної діяльності показані на рис. 3.1.

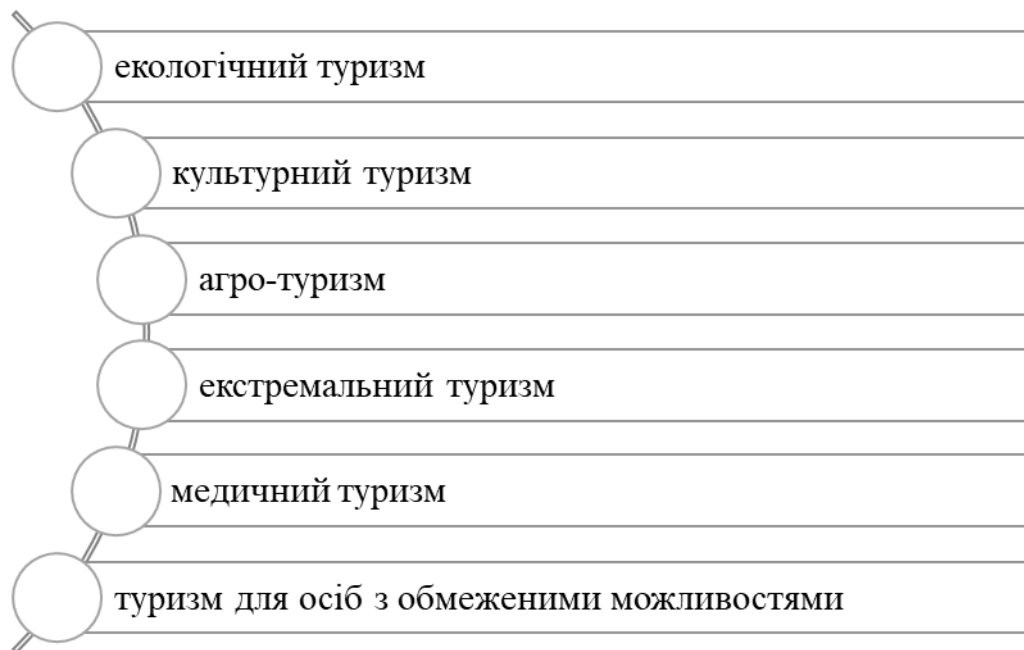


Рис. 3.1 - Окремі перспективні напрямки туристичної діяльності

Важливим є розвиток екологічного туризму, а саме екологічних маршрутів та заповідних зон, організація еко-туристичних заходів та фестивалів, впровадження екологічно чистих видів транспорту для переміщення туристів. Вдосконалення екологічного туризму включає в себе ряд заходів та ініціатив, спрямованих на збереження природних ресурсів, зниження впливу туристичної діяльності на екосистеми та створення умов для сталого розвитку, зокрема запровадження програм еко-освіти для туристів, щоб надати

їм інформацію про місцеві екосистеми, види та вплив людей на природу; розробка інформаційних матеріалів, що позначають рекомендації щодо екологічно відповідальної поведінки; створення нових екологічних маршрутів; встановлення спеціальних екологічних періодів для відвідування певних територій, наприклад, з урахуванням періодів розмноження тварин; сприяння використанню екологічно чистих транспортних засобів (електричний транспорт, велосипеди, піші прогулянки); зменшення використання пластикових матеріалів та інших забруднюючих ресурсів.

Важливими є заходи з відновлення та охорони природи, зокрема програми висадження дерев та відновлення лісових масивів на місцевих територіях; створення спеціальних фондів для охорони природи та відновлення екосистем. Підтримка місцевих ринків та виробників сприяє зменшенню негативного впливу внаслідок транспортування продуктів з інших регіонів.

Вдосконалення екологічного туризму вимагає спільних зусиль влади, громадян, туристичних підприємств та організацій для забезпечення балансу між туристичними інтересами та збереженням природи.

Все більшого поширення набуває культурний туризм (культурно-історичні маршрути, організація фольклорних фестивалів та тематичних подій, створення інтерактивних музеїв та виставкових комплексів) та агротуризм (розвиток сільського туризму та аграрних маршрутів, організація фермерських ярмарків та кулінарних подій, залучення туристів до участі в сільськогосподарських роботах).

Вдосконалення культурного туризму є ключовим аспектом для залучення туристів, збереження культурної спадщини та сприяння взаєморозумінню між різними культурами. Ось кілька напрямків та ідей для поліпшення культурного туризму:

- розробка та просування культурних маршрутів;
- створення та позначення маршрутів, які об'єднують ключові культурні пам'ятки, музеї, архітектурні ансамблі та інші історичні об'єкти;

- використання інтерактивних технологій (мобільні додатки, віртуальна реальність) для покращення туристичних послуг;
- організація та підтримка традиційних фестивалів, які відображають культурні особливості регіону;
- привертання уваги до вагомих культурних подій, концертів, театральних вистав та інших спектаклів;
- фінансова підтримка проектів з реставрації та збереження історичних об'єктів;
- впровадження програм взаємодії туристів з місцевими жителями, наприклад, екскурсії з гідами, які представляють місцеву культуру;
- сприяння розвитку місцевих ремесл;
- використання інтерактивних технологій в музеях для привертання уваги та взаємодії з відвідувачами;
- використання віртуальної реальності для відтворення історичних подій та архітектурних об'єктів.
- розвиток гастрономічних маршрутів, включаючи відвідування місцевих ресторанів, ярмарків та проведення кулінарних майстер-класів;
- підтримка молодих художників та організація виставок сучасного мистецтва;
- розвиток програм культурного обміну та стажувань для студентів та молоді;
- сприяння університетським та науковим дослідженням в галузі культурної спадщини та туризму.

Ці ініціативи сприятимуть не лише залученню туристів, але й збереженню та розвитку культурної спадщини.

Вдосконалення агротуризму може сприяти розвитку сільських територій, збереженню традиційного способу життя в сільській місцевості та давати туристам можливість познайомитися з обрядами та ремеслами. Для цього важливим є створення тренінгових програм для місцевих жителів, щоб вони могли вивчити прийоми гостинності та надання туристичних послуг; розвиток майстер-класів та семінарів для фермерів щодо агротехнік, екологічного

виробництва та інших сучасних методів; формування інфраструктури та зручностей; впровадження екологічно чистих технологій у виробництві та господарюванні, таких як сонячні панелі чи системи відновлюваної енергії; впровадження агротуристичних маршрутів для туристів, де вони можуть брати участь в різних аграрних роботах та відпочивати на природі; організація екскурсій на ферми, де туристи можуть долучитися до вирощування та збору сільськогосподарської продукції; розробка маркетингових стратегій для привертання туристів до сільських регіонів; співпраця з туроператорами та онлайн-платформами для просування агротуристичних послуг.

Впровадження цих заходів сприятиме збереженню традицій, розвитку сільськогосподарських господарств та розширенню агротуризму як сфери туристичного бізнесу.

Актуальним є розвиток екстремального туризму, що передбачає створення інфраструктури для екстремальних видів спорту (сплав по річках, сходження на гори тощо), організацію екстремальних фестивалів та змагань, розвиток спеціалізованих туристичних трас.

Розвиток екстремального туризму передбачає ряд заходів та стратегій для забезпечення безпеки учасників та збільшення привабливості цього напрямку, зокрема:

- розробка та впровадження високих стандартів безпеки для екстремальних видів спорту та пригодницьких подій;
- сертифікація та ліцензування інструкторів та провідників екстремального туризму;
- покращення інфраструктури для екстремального туризму;
- встановлення безпечних точок для дивлячись за заходами екстремального туризму;
- напрацювання програм та вдосконалення систем страхування для учасників екстремальних подій, включаючи медичне страхування та евакуацію в разі необхідності;

- забезпечення наявності кваліфікованих медичних служб та персоналу на місцях проведення екстремальних заходів;
- забезпечення здійснення обов'язкових тренінгів та інструктажів для учасників екстремального туризму перед початком події;
- розширення пропозиції екстремальних заходів для різних рівнів навиків та фізичної підготовки;
- введення нових та непередбачуваних елементів у програму екстремального туризму для забезпечення постійної зацікавленості.

Розвиток екстремального туризму потребує балансу між відчуттям пригоди та безпекою учасників, а також врахуванням екологічних та соціокультурних аспектів.

В Україні поширений медичний туризм, проте його подальший розвиток потребує покращення умов перебування та послуг медичних центрів та спа-комплексів, реклами лікувальних властивостей місцевих природних ресурсів, організації медичних програм для туристів.

Головними напрямками відвідування іноземцями медичних закладів в Україні є стоматологічні послуги та лікування безпліддя. Також є попит на відновлювальну медицину, таку як Міжнародний Центр Реабілітації «Еліта» у місті Трускавець, а також на офтальмологію та радикальні методи лікування, такі як кардіологія (Інститут серця МОЗ України) та лікування стовбуровими клітинами. Слід зауважити, що деякі приватні медичні центри активно привертають іноземних пацієнтів.

Найчастіше іноземні пацієнти обирають Україну для отримання медичних послуг із країн, таких як Франція, Англія, Італія, Німеччина, США та Ізраїль. Основними критеріями вибору України для медичного туризму є низькі витрати порівняно із закордонними клініками, спеціалізація медичних закладів та високі показники успішності лікування.

Розвиток медичного туризму передбачає створення сприятливого середовища для іноземних пацієнтів, які шукають якісні медичні послуги та лікування в інших країнах. Цей напрямок туризму може призвести до

покращення якості медичних послуг та стимулювати розвиток медичної інфраструктури. Ось кілька ключових аспектів для розвитку медичного туризму:

розвиток та модернізація медичних закладів, які спеціалізуються на наданні послуг іноземним пацієнтам; забезпечення високої якості обладнання та використання передових технологій у лікувальних процедурах; отримання міжнародних сертифікатів та акредитацій для медичних установ для підтвердження їх високої якості та відповідності міжнародним стандартам; розвиток системи оцінки та рейтингу медичних закладів для вибору оптимального варіанту для іноземних пацієнтів; створення конкурентоспроможних медичних програм та пакетів для іноземних пацієнтів, які включають в себе лікування, проживання, транспортні послуги та інші додаткові сервіси; розробка спеціалізованих медичних турів для конкретних видів лікування (наприклад, хірургічні втручання, стоматологічна допомога, косметичні процедури тощо); створення умов для доступності медичного туризму для осіб з обмеженими можливостями; розробка спеціалізованих програм та послуг для інвалідів та їхніх супровідних осіб.

Надзвичайно важливим в умовах сьогодення є туризм для осіб з обмеженими потребами. Важливим є створення інфраструктури, пристосованої для людей з обмеженими можливостями; організація спеціалізованих турів та програм для різних груп інвалідів; навчання персоналу обслуговування працювати з різними потребами гостей.

Туризм для осіб з обмеженими можливостями або інклюзивний туризм став все більш популярним, сприяючи доступності подорожей для всіх. Забезпечення інклюзивних туристичних можливостей для людей з різними видами обмежень - фізичними, сенсорними або когнітивними - вимагає певних зусиль з боку туристичної індустрії та громадських організацій. Окремі аспекти розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями показані на рисунку 3.2.

Розробка та підтримка інфраструктури, яка легко доступна для осіб з обмеженими можливостями, включаючи підйомники, поручні, безбар'єрні входи та інші зручності є першочергово важливою. Важливим є забезпечення транспортними засобами, які відповідають потребам осіб з різними видами обмежень, зокрема, автобусів, літаків, поїздів та таксі.

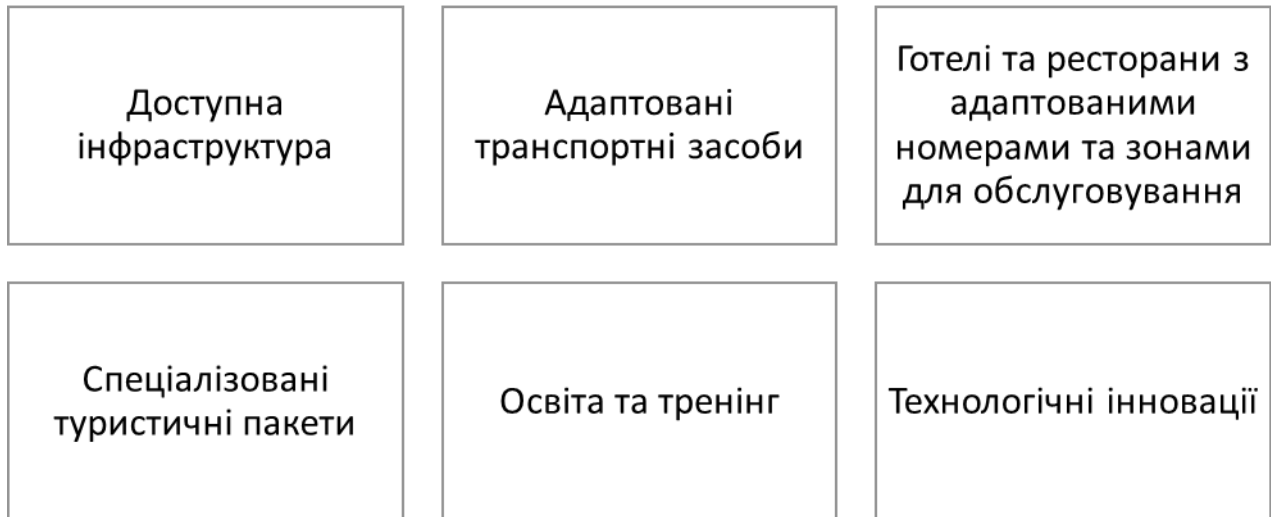


Рис. 3.2 - Окремі аспекти розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями

Готелі та ресторани мають мати адаптовані номерами та зони для обслуговування, враховуючи потреби людей з руховими, сенсорними чи іншими видами обмежень. Важливе значення має розробка інклюзивних туристичних пакетів, які враховують потреби і бажання осіб з обмеженими можливостями, включаючи екскурсії, розваги та культурні події.

Персонал готелів, ресторанів та інших туристичних служб потребує додаткових тренінгів з питань взаємодії з людьми з обмеженими можливостями. Використання технологічних рішень, таких як додатки для мобільних пристроїв, які надають інформацію про доступність та інші зручності дають можливість покращувати якість туристичних послуг. Забезпечення інклюзивності в туризмі допомагає створити більш рівноправні та доступні умови для всіх подорожуючих.

Використання технологічних інновацій надає додаткових переваг галузі. Це може бути використання віртуальної реальності та інтерактивних технологій для покращення туристичних послуг, розробка мобільних додатків та інтернет-платформ для планування та організації подорожей, впровадження системи «еко-сертифікації» для готелів та інших туристичних закладів.

Заохочення розвитку альтернативних напрямів туризму сприятиме не лише більш широкому залученню туристів, але і сприятиме економічному та соціокультурному розвитку країни.

3.2. Удосконалення організаційно-економічного механізму та системи управління використанням туристично-рекреаційного потенціалу на рівні регіонів та територіальних громад

Інституційно-організаційне забезпечення виступає важливою складовою механізму управління рекреаційною сферою, адже саме через цю підсистему реалізуються основні управлінські рішення, що визначають рівень розвитку галузі на визначеній території. Варто зазначити, що інституціональний механізм державного регулювання рекреаційної сфери України посідає важливе місце в системі механізмів державного регулювання рекреаційної сфери України, адже втілює собою нормативно-правове забезпечення та поєднання об'єктів і суб'єктів державного управління в цій сфері.

У структурно-організаційному блоку механізму управління рекреаційною сферою слід виділити державні органи влади, регіональні управлінські структури та місцеве самоврядування, а також державні та приватні підприємства і організації, що займаються рекреаційною діяльністю. До них слід віднести громадські організації (спілки, об'єднання, асоціації), які сприяють розвитку рекреаційної сфери, а також вищі навчальні заклади, що готують кадри для цієї галузі. Між цими організаційними структурами існують тісні взаємозв'язки.

Основні засоби реалізації організаційного механізму повинні включати: чітке розмежування повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади у рекреаційній сфері; створення структурних підрозділів, відповідальних за питання рекреації і курортів на всіх рівнях управління, а також координаційних консультативно-дорадчих органів; покращення взаємодії органів місцевого самоврядування із суб'єктами господарської діяльності, пов'язаної з наданням рекреаційних послуг; створення туристично-рекреаційних інформаційних центрів; поліпшення системи підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які відповідають за розвиток рекреації.

На локальному рівні важливо синхронізувати дії служб, які працюють у сфері рекреації, створити єдину раціональну систему інформаційного забезпечення, а також систему контролю, аналізу та експертизи.

Ефективним методом удосконалення механізму державного управління рекреаційною галуззю на регіональному рівні є тісна та чітко визначена взаємодія місцевих органів влади з науковими, освітніми, бізнес- та громадськими структурами. Особливу увагу слід приділити співпраці з громадськими організаціями, роль яких зростає не лише в умовах розвитку громадянського суспільства, але й унаслідок впливу інтеграційних процесів, зокрема при транскордонному та міжрегіональному (в середині країни) співробітництві. Керівні структури таких організацій стають ключовими елементами інституційного забезпечення механізму управління рекреаційною галуззю на різних рівнях - субрегіональному, регіональному, міжрегіональному, загальнодержавному, транскордонному, євроінтеграційному та світовому.

Особливого значення набуває взаємодія місцевих органів влади з громадськими організаціями у рамках соціального туризму. Організація соціального туризму фінансується повністю або частково за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, суб'єктів держави та муніципальних утворень, спрямованих на соціальні потреби. Також враховуються кошти

юридичних осіб та індивідуальних підприємців, спрямовані на соціальні потреби, зокрема на оплату санаторно-курортного та туристичного обслуговування працівників та їх сімей відповідно до законодавства, яке регулює соціальну діяльність, а також за рахунок соціальних пільг і соціальної підтримки громадян певних категорій [3].

Механізм управління регіональним розвитком туризму розглядається через призму трьох основних блоків: планування і прогнозування, бюджетно-податкової системи та регулюючих інститутів (рис. 3.3). Планування і прогнозування сприяють врахуванню особливостей розвитку кожного регіону, встановленню пріоритетних завдань і чіткому визначенню етапів програми для подальшого вдосконалення управління та підвищення якості життя населення. Зазвичай у всіх країнах, незалежно від їхнього масштабу, розробляються плани розвитку регіонів, агломерацій і міст, з фокусом на «фізичному плануванні», яке включає інфраструктурний розвиток, міське планування та екологічні аспекти.

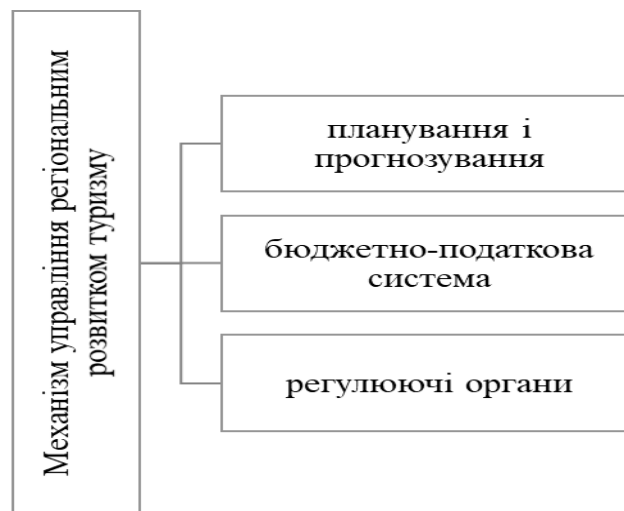


Рис. 3.3 - Елементи механізму управління регіональним розвитком туризму

Регіональне планування тісно пов'язане з бюджетною політикою, де план-прогноз розвитку території є основою для складання річних та середньострокових бюджетів. Розробка регіонального плану часто стає необхідною умовою для отримання фінансування з державного бюджету чи

структурних фондів Європейського Союзу. Плани регіонального розвитку в країнах з розвинутою економікою мають в основному індикативний характер, більше рекомендаційний, але визначені частини, спрямовані на державний сектор, мають обов'язковий характер, визначаючи ключові об'єкти інфраструктури та умови охорони навколишнього середовища. Процес планування реалізується з активною участю виконавців, що сприяє вирішенню конфліктів і розширенню ділового співробітництва для досягнення загальних цілей. Таким чином, плани та планова діяльність стають необхідною частиною механізму управління регіональним розвитком.

Процес прогнозування передуює плануванню, і його варіанти враховують численні ситуації, чинники та процеси, які можуть впливати у майбутньому. Оптимальний варіант прогнозу слугує основою для планування.

Найбільш визначальним та ефективним механізмом є бюджетно-податкова система, що включає в себе дві основні групи інструментів: нормативно-розрахункові механізми та особливі бюджетні режими. Нормативно-розрахункові механізми спрямовані на вертикальне (забезпечення всіх рівнів влади ресурсами для виконання їх повноважень) і горизонтальне (вирівнювання доходності бюджетів регіонів до середніх рівнів або фактичного обсягу витрат регіонів по конкретних напрямках державної соціальної політики) подолання бюджетних диспропорцій.

Особливі бюджетні режими можуть визначатися як для цілих регіонів країни, так і для невеликих адміністративно-територіальних одиниць. Характер особливого бюджетного режиму та його склад податково-бюджетних пільг залежать від правового і господарського статусу отримувача, а також від причин і завдань його ведення.

Податкова політика передбачає використання податкових пільг для пріоритетних галузей економіки чи регіонів, витрат (поточних і капітальних) та випуску (продукції). Пільги можуть бути одноразовими, тимчасовими або постійними. Особлива увага приділяється формуванню бюджетної самостійності, оскільки бюджетна система країни має три рівні (центральний,

регіональний, місцевий), що створює протиріччя у взаємовідносинах центру та регіону протягом тривалого періоду.

Структурна модель складових організаційно-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону подана на рис. 3.4. Такий підхід до визначення структури дозволяє максимально врахувати особливості розвитку туристично-рекреаційного потенціалу досліджуваного регіону. Розвиток територіальних громад передбачає інституціоналізацію вертикальних зв'язків з підтримкою самостійної соціальної активності, для якої необхідні стимулюючі управлінські дії з боку держави. Таким чином, у структурі організаційного забезпечення пропонується співпраця між державними структурами, місцевими управлінськими органами, інвесторами, громадськими організаціями, споживачами послуг і населенням регіону. Важливо відзначити, що для кожного регіону існує свій унікальний набір інструментів, важелів і методів, використання яких сприятиме інтенсифікації економічного розвитку громад та територій.



Рис. 3.4 - Структурна модель складових організаційно-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону [43]

Рівень розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону є відносно нерівномірним, що створює необхідність в збалансуванні структурних компонентів для активізації розвитку конкретних елементів потенціалу шляхом їх збільшення та розширення. Розширення кількості складових компонент призводить до зміни якості туристичного потенціалу та розширення його структури. Отже, зростання кількісних та якісних показників компонент виступає як засіб реалізації розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Наприклад, розширення інфраструктурної складової потенціалу (збільшення готельних місць, розширення ресторанів та закладів громадського харчування і т.д.) надасть можливість якісно задовольняти потреби потенційних туристів [43].

Завдання організаційного блоку організаційно-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону:

- нормативне регулювання;
- реалізація програмних цілей для розвитку;
- встановлення форм підтримки структури ринку;
- стимулювання розвитку партнерства між державою та приватним сектором;
- визначення чинників, які сприяють зростанню туризму в країні та регіонах;
- розробка методів моніторингу та контролю за розвитком галузі туризму і гостинності;
- інтеграція та визначення позиціонування туристично-рекреаційного потенціалу в регіонах.

Завдання економічного блоку організаційно-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону:

- оцінка ефективності та доцільності програмно-цільових заходів у сфері туризму;
- аналіз ресурсів та витрат, пов'язаних із підтримкою ринкової інфраструктури туристично-рекреаційного потенціалу комплексу;

- впровадження фінансових механізмів для підтримки туристичного бізнесу;
- формування конкуренції в галузі туристичного бізнесу;
- ефективне використання потенціалу галузі.

Враховуючи високий рівень тінізації малого бізнесу в сфері туризму та відпочинку, що суттєво впливає на недоотримання податкових надходжень місцевих бюджетів територіальних громад, були розроблені пропозиції щодо детінізації цього сегменту. Зосереджено увагу на важливості заходів органів місцевого самоврядування у контролі за легальністю діяльності суб'єктів, що надають туристичні послуги на території громади, та законному перебуванні туристів, що відвідують туристичні об'єкти. Це сприятиме зростанню прибутку до місцевого бюджету. З одного боку, органи місцевого самоврядування можуть застосовувати штрафні санкції та інструменти стимулювання. Наприклад, якщо в громаді діє багато приватних садиб, які надають послуги розміщення неофіційно та без реєстрації, органи можуть підняти податок на землю чи на нерухомість, компенсуючи таким чином збитки від невіршчених туристичних зборів чи єдиного податку.

З іншого боку, органи місцевого самоврядування можуть сприяти туристам та відпочивальникам у сплаті туристичного збору, орендуєчи житло для тимчасового проживання на території громади у законних суб'єктів. Можна використовувати такий інструмент, як екскурсійні ваучери на безкоштовні екскурсії або зі знижкою в межах громади або на безкоштовний транспорт до найближчих туристичних об'єктів поза громадою. Введення екскурсійного ваучера не лише збільшить надходження від туристичного збору до місцевого бюджету, але й стане інструментом популяризації туристичних об'єктів (музеїв, замків, заповідників і т. д.) у межах громади та в околицях. Такий механізм може бути особливо ефективним для туристичних дестинацій, які мають цікаві об'єкти у своїх межах.

Вдосконалення організаційно-економічного механізму з метою підвищення ефективності використання потенціалу туристично-рекреаційної

сфери на регіональному рівні ґрунтується на взаємодії між різними рівнями влади та суб'єктами туристичної галузі. Система заходів, яка складається з кількох етапів, мала б впроваджуватися спільно державними органами та органами місцевого самоврядування, спільно з підприємствами туристичної сфери, для забезпечення ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу. Детальний план тактичних цілей та інструментів впровадження цього організаційно-економічного механізму включає: 1) розробку та реалізацію конкурентоспроможного національного та регіонального туристичного продукту; 2) системне підвищення якості туристичної та соціальної інфраструктури; 3) вдосконалення інформаційно-маркетингового забезпечення туристично-рекреаційної сфери; 4) організацію системи якісної підготовки кваліфікованих фахівців для туристично-рекреаційної сфери; 5) системну детінізацію діяльності в туристично-рекреаційній сфері.

Мета SWOT-аналізу полягає не тільки у виявленні цих чотирьох аспектів, але й у розробці стратегій для підсилення сильних сторін, мінімізації слабких сторін, використанні можливостей і захисту від потенційних загроз. Такий аналіз є важливим кроком у стратегічному плануванні та прийнятті рішень у сфері туризму і рекреації (табл. 3.1).

Для підвищення ефективності використання туристичного та рекреаційного потенціалу в сільських гірських районах Західної України важливим стане розробка науково обґрунтованої політики на державному та регіональному рівнях. Важливі напрямки цієї політики включатимуть:

- Розробка довгострокових стратегічних програм для розвитку туризму та рекреації.
- Забезпечення рекламно-інформаційної підтримки сфери туризму та рекреації як в Україні, так і за її межами.
- Вдосконалення системи підготовки кадрів для туристичної індустрії.
- Економічне стимулювання та підтримка розвитку туризму та рекреаційної діяльності.

Таблиця 3.1. – SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу України

Сильні сторони (strengths):	Слабкі сторони (weaknesses):
<ul style="list-style-type: none"> • Різноманітність ландшафтів, помірний клімат • Широка географія та зручне розташування • Багата культурна спадщина та історія, пам'ятки архітектури • Наявність ресурсів для створення лікувально-оздоровчих комплексів • Наявність стратегічних програми розвитку областей • Гастрономічне різноманіття • Доступність проживання та пересування в країні 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатньо розвинена інфраструктура у деяких регіонах • Існує потреба у покращенні іміджу України на міжнародній арені • Недостатній рівень маркетингу та просування як привабливого туристичного напрямку • Обмеження доступності деяких регіонів через відсутність зручного транспортного сполучення • Нестабільний рівень сервісу, низька підготовка кадрів • Неefективна державна політика у сфері туризму • Нестабільність через російсько-українську війну
Можливості (opportunities):	Загрози (threats):
<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток екотуризму, зокрема в унікальних природних зонах • Розвиток культурного туризму через організацію фестивалів, виставок та інших культурних подій для приваблення туристів • Розвиток внутрішнього туризму і залучення місцевого населення до подорожей всередині країни • Співпраця з іноземними туристичними агентствами та організаціями • Освоєння нових рекреаційних територій • Розширення та підвищення якості надання послуг • Формування позитивного іміджу країни 	<ul style="list-style-type: none"> • Політична нестабільність • Економічна нестабільність • Природні катастрофи та епідемії, такі як COVID-19 • Зростаюча конкуренція від інших туристичних напрямків • Недосконалість і невідповідність міжнародним стандартам законодавства • Потенційне підвищення цін на відпочинок • Швидший розвиток закордонного туризму в сусідніх країнах

- Оптимізація фінансування розвитку загальної інфраструктури, а також інфраструктури туризму та культури.
- Створення сприятливого інвестиційного середовища для реалізації проектів у сфері туризму та рекреації.
- Залучення приватного сектору до реалізації інфраструктурних та туристичних проектів через механізми державно-приватного партнерства.

Ці заходи допоможуть в повній мірі використовувати потенціал гірських сільських територій Західної України для розвитку туризму та рекреації [37, с. 340].

Для керівників сучасних підприємств та організацій у туристичній сфері використання новітніх інформаційних та інноваційних технологій дозволяє: моніторити ефективність роботи та успішність бізнес-процесів; збільшувати інвестиційну привабливість туристичних компаній; оперативно знаходити проблемні моменти в управлінні процесами в туристичній індустрії; підсилювати якість обслуговування та надання туристичних послуг; зростати доступність туристичних пропозицій; сприяти швидкому введенню енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій; розвивати туристичну галузь через активізацію процесів інтеграції між сервісними компаніями та туристичними підприємствами [8, с.86].

Використання інноваційних технологій може істотно підвищити туристичну привабливість України. Сучасні технологічні рішення надають можливість збільшити доступність і привабливість туристичних місць, покращити якість обслуговування туристів та розширити маркетингові можливості.

Розвиток Віртуальної та Доповненої Реальності (VR/AR): Ці технології можуть бути використані для створення інтерактивних турів по історичних місцях, музеях, галереях, дозволяючи віртуально відвідувати різні пам'ятки України з будь-якої точки світу.

Мобільні додатки та платформи: Розробка додатків, які надають інформацію про туристичні маршрути, місцеву кухню, історичну інформацію, відгуки інших мандрівників та можливості бронювання, зробить подорожі по Україні більш зручними та інформативними.

Використання Big Data та Штучного Інтелекту: Аналіз великих даних та штучний інтелект можуть допомогти в аналізі туристичних трендів, попиту та поведінки споживачів, дозволяючи більш ефективно планувати туристичні пропозиції та маркетингові стратегії.

Соціальні медіа та блогери: Активне використання соціальних медіа та співпраця з популярними блогерами і впливовими особами може допомогти у просуванні туристичних атракцій України. Створення якісного контенту та

його розповсюдження через популярні платформи залучає увагу потенційних туристів та стимулює інтерес до відвідування країни.

Інтерактивні карти та навігація: Розвиток інтерактивних карт, що включають детальну інформацію про туристичні об'єкти, їх доступність, час роботи, відгуки відвідувачів та навігаційні можливості, може значно покращити досвід подорожей по Україні.

Бездротовий Інтернет і цифрова інфраструктура: Надання широкого доступу до високошвидкісного бездротового інтернету в туристичних зонах, готелях, кафе та громадських місцях значно підвищує привабливість регіонів для туристів, особливо для молоді.

Онлайн-бронювання та електронні путівники: Інтеграція онлайн-сервісів для бронювання готелів, квитків та екскурсій, а також розвиток електронних путівників, спрощує планування подорожей та підвищує задоволеність туристів від відпочинку.

Впровадження та розвиток цих інноваційних технологій може суттєво трансформувати туристичну індустрію України, роблячи її більш конкурентоспроможною на світовому ринку. Це не тільки поліпшить досвід туристів, але й сприятиме економічному розвитку регіонів через залучення більшої кількості відвідувачів та створення нових робочих місць.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Основою розвитку та післявоєнного відновлення туристично-рекреаційної сфери України є її потенціал. Туристично-рекреаційний потенціал являє собою сукупність ресурсів та можливостей, які регіон або місцевість може використовувати для розвитку туризму та відпочинку. Він охоплює природні ресурси (наприклад, гори, пляжі, ліси), культурні та історичні пам'ятки, інфраструктуру (готелі, ресторани, транспортні засоби), а також унікальні місцеві особливості, які приваблюють туристів

2. Головним компонентом туристично-рекреаційного потенціалу є туристичні ресурси. Вони поділяють на дві групи: 1) Безпосередні туристичні ресурси, які охоплюють природні та історико-культурні елементи, що безпосередньо використовуються туристами та відпочивальниками. 2) допоміжні (соціально-економічні) туристичні ресурси задіяні у розробці та використанні основних туристичних ресурсів. Ці ресурси включають матеріальні, технічні, фінансові, людські ресурси та інші

3. До принципів особливостей використання туристично-рекреаційних ресурсів належать: сталість, інтеграція з місцевою спільнотою, адаптивність та гнучкість, різноманіття використання, доступність, регулювання та управління, освітній та інформаційний аспект

4. Туристична інфраструктура є важливою складовою туристично-рекреаційного потенціалу, оскільки вона безпосередньо впливає на якість та доступність туристичних послуг. Крім того, інфраструктура відіграє значну роль у формуванні сприятливого іміджу певного регіону як привабливого туристичного напрямку, сприяє збереженню культурної спадщини та підтримці сталого туризму. Отже, розвиток та модернізація туристичної інфраструктури є критично важливими для підвищення туристично-рекреаційного потенціалу будь-якого регіону.

5. Україна володіє величезними можливостями у сфері використання природних туристично-рекреаційних ресурсів. Тут наявний практично весь спектр ресурсів, необхідний для повноцінного розвитку різних напрямів

туризму: орографічні, кліматичні, спелеологічні, бальнеологічні, біотичні, гідрологічні, а також численні природно-антропогенні об'єкти. Унікальність багатьох природних ресурсів України є важливим чинником туристичної привабливості.

6. Оцінка історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів України виявляє багатий та різноманітний потенціал країни для розвитку історичного і культурного туризму. Україна має унікальну історичну спадщину та різноманітні культурні традиції, що робить її привабливою для туристів з усього світу. Однак, проблемою є незадовільний стан багатьох історико-культурних пам'яток, що значно обмежує можливості реалізації туристичного потенціалу окремих регіонів. Натомість важливим фактором привабливості є численні історико-культурні об'єкти, внесені до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

7. Дуже важливою складовою туристично-рекреаційного потенціалу є соціально-економічні ресурси. Вони поділяються на шість блоків, а саме ресурси: інформаційні; трудові; фінансові; матеріальні; управлінські; інфраструктурні. Ці ресурси допомагають туристам планувати свої подорожі, знаходити цікаві місця для відвідування та знайомитися з культурою та історією України. Вони відіграють важливу роль у розвитку туризму країни та популяризації України як привабливого туристичного напрямку.

8. Розвиток альтернативних напрямків туристичної діяльності та використання туристично-рекреаційного потенціалу країни є важливим завданням для розвитку туристичного сектору та залучення різноманітних груп туристів. До таких напрямків належать: екологічний, культурний, екстремальний, медичний, інклюзивний та інші види туризму. Заохочення розвитку альтернативних напрямків туризму сприятиме не лише більш широкому залученню туристів, але і сприятиме економічному та соціокультурному розвитку країни.

Поліпшенню використання туристично-рекреаційного потенціалу у складних умовах сьогодення сприяють технологічні інновації. Це може бути

використання віртуальної реальності та інтерактивних технологій для покращення туристичних послуг, розробка мобільних додатків та інтернет-платформ для планування та організації подорожей. Сучасні технологічні рішення надають можливість збільшити доступність і привабливість туристичних місць, покращити якість обслуговування туристів та розширити маркетингові можливості.

9. Ефективним методом удосконалення механізму державного управління використанням туристично-рекреаційного потенціалу на регіональному рівні є тісна та чітко визначена взаємодія місцевих органів влади з науковими, освітніми, бізнес- та громадськими структурами. Особливу увагу слід приділити співпраці з громадськими організаціями, роль яких зростає не лише в умовах розвитку громадянського суспільства, але й унаслідок впливу інтеграційних процесів, зокрема при транскордонному та міжрегіональному (всередині країни) співробітництві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: навчальний посібник. 2-ге видання, доп. і перероб. К.: Альтерпрес, 2010. 404 с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: Київ. ун-т, 2001. 395 с.
3. Близнюк А.С. Інституційно-організаційні засади формування механізму державного управління розвитком рекреаційної галузі в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. №1. 2019.
4. Будзович Г.В. Науковий зміст і сутність поняття рекреаційний потенціал. *Екологічні науки*. 2012. №2. С.130-133.
5. В'їзний туризм: навчальний посібник / П.Ф. Коваль та ін. Ніжин : Лук'яненко В.В., 2010. 304 с.
6. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навч. посібник Харк. нац.ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
7. Вікіпедія (Вільна енциклопедія).
[URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8)
8. Влащенко Н.М., Тонкошкур М.В. Інноваційні технології в туризмі: навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 214 с.
9. Воробйова Н.П. Розвиток рекреаційно-туристичної сфери України в умовах пандемії. *Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції.*» (м.Херсон, 23 квітня 2021 р.) Херсон: ХДАЕУ, 2021. С.16-18.
10. Вуйцик О. Вплив рекреаційно-туристичного комплексу на розвиток економіки держави. *Вісник Львівського національного університету. Серія міжнародні відносини*. 2008. Вип.24. С.35-42.

11. Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Лютак О.М. Сутність та складові елементи формування туристично-рекреаційної інфраструктури в сучасних умовах. *Економічні науки. Серія : Економічна теорія та економічна історія*. 2015. Вип.12. С.11-21.
12. Галасюк С. С. Аналіз рівня конкурентоспроможності регіонального ринку туристичних послуг. *Вісник Хмельницького національного університету: науковий журнал. Економічні науки*. 2010. № 2. Том 1. Хмельницький : ПП Ковальський, 2010. С. 89-93.
13. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону/ Бутко М.П., Самко О.О. *Економіка та держава*. 2009. №5. С.33-38
14. Голубнича С.М. Рекреаційні комплекси світу: метод. вказівки для самостійн. роботи студентів ден. і заоч. форм навчання напряму підготовки «Туризм». Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. туризму. Донецьк, 2012. 92 с.
15. Горин Г.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва. *Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України*, 2014, Вип. 2(106). С. 171-178.
16. Горин Г.В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття "рекреаційно-туристичний потенціал регіону". *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 187-199.
17. Давиденко І.В. Основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу. *Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. Ч.2. С.49-52.*
18. ДАРТ оновив перелік туристично-інформаційних центрів України.
URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-onoviv-perelik-turistischno-informacijnih-centriv-ukrayini>

19. Дашук Ю.Є. Аналіз складових рекреаційного потенціалу регіону. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2012. №7(178). С. 71-78.
20. Дашук Ю.Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки*. 2012. Вип. 126.
21. Дорофєєва Х. М. Аналіз впливу наявності об'єктів культурно-історичної спадщини на туристичну привабливість регіону. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 184–190.
URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/31.pdf
22. Дроздов, А.В. Екотуризм: визначення, принципи, ознаки, форми: підручник: Актуальні проблеми туризму, 2013. 129 с.
23. Дутчак С.В. Управління регіональним розвитком туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 128 с.
24. Жупаненко А.В., Семенов В.Ф. Економічний розвиток неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери. *Науковий вісник Херсонського університету. Серія: Економічні науки*, Херсон. 2014. № 9. С. 65-68
25. Захаренко Г.Н. Туристський потенціал регіональної дестинації та ефективність його використання в індустрії туризму : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Економіка та управління господарством (рекреація та туризм)». 2011. 22 с.
26. Іванова К.О. Методологія та проблематика комплексного оцінювання рекреаційно-туристичних ресурсів. *Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища*. Випуск 19. 2017. С. 338-342.
27. Кратінов Р.О. Методологічні засади створення регіонального рекреаційно-туристичного комплексу. *Вісник Луганського національного Університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2009. №10 (173). С.122-127.

28. Кривенкова Р.Ю. Поняття та сутність туристичного потенціалу: державно-управлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/72.pdf
29. Кулиняк І.Я., Жигало І.І., Ярмола К.М. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання. *Бізнес Інформ*. 2021, №1, 177-184с.
30. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). 3-є вид., перероб. та допов. К.: «Альтерпрес», 2005. 436 с.
31. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Київ : Альтерпрес, 2002. 436 с.
32. Любіцева О.О. Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.
33. Мальська М., Паньків Н. Туристично-ресурсний потенціал території : підручник. Київ : Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 534 с.
34. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. «Міжнародний туризм і сфера послуг». Київ. Знання, 2008. 661с. URL: https://pidru4niki.com/16400221/turizm/istoriko-kulturni_turistichni_resursi#10
35. Мамраєва Д.Г., Ташенова Л.В. Методичний інструментарій оцінки туристично-рекреаційного потенціалу регіону. *Економіка регіону*. 2020. Т. 16. № 1. С. 127-140.
36. Михайліченко Г. Туристичний потенціал: методи оцінювання та інноваційний розвиток. *Проблеми економіки*. 2013. №1. С. 115–123.
37. Мігущенко Ю.В. Напрями підвищення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських гірських територій Західної України. *Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України*, 2013, Вип. 6(104). С. 332-340. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20136\(104\)/sep20136\(104\)_332_MyhuschenkoYV.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20136(104)/sep20136(104)_332_MyhuschenkoYV.pdf)
38. Муска К.К. Теоретичні підходи до розуміння сутності дефініцій «рекреаційні ресурси» та «рекреаційний потенціал». *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 521-526.

39. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 чинний від 01.01. 2012 р. № 457: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
40. Національний рейтинг найкращих туристичних компаній України, які працюють в умовах війни: Еліта України – національний рейтинг впливовості. URL: <https://elitexpert.ua/turizm/nacionalnyj-rejting-luchshih-turisticheskikh-kompanij-ukrainy-rabotajushhix-v-usloviyah-vojny/>
41. Ніколаєнко Т. В. Рекреаційна географія. : ВЛАДОС, 2001. 288 с.
42. Огієнко А.В., Огієнко М.М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці. Збірник наукових праць* Випуск 1(75) Частина 1. Видавничий дім «Гельветика» 2020. С. 31-37.
43. Огієнко М.М., Огієнко А.В., Бурцев О.В. Теоретичні підходи до вивчення особливостей організаційно-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного потенціалу. *Modern Economics*, №21. 2020.
44. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
45. Паньків Н.М. Туристичні ресурси та їхні класифікації . *Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки*. №2, 2014. Режим доступу: <http://geography.tnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/173.Pdf>
46. Паньків Н. Туристичне ресурсознавство: навч. посібник. Львів : Український бестселер, 2011. 238 с.
47. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №12. С. 148–154.
48. Підвальна О.Г. Рекреаційно-туристичні комплекси в соціально-економічному розвитку країни та її регіонів. Том 30 (69). №5, 2019. URL:http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_5/30_69_5_2/28.pdf

49. Покоłodна М.М., Гордієнко Т.В., Полчанінова І.Л. Туристські ресурси України: підручник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 222 с.
50. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf4.html>
51. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. №1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
52. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
53. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 13. С. 180.
54. Про туристичні ресурси: Закон України. Проект(неофіційний текст) від 16 грудня 2011 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT0237>
55. Радченко Е.Є. Теоретичні основи формування та розвитку туристичного потенціалу регіону. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_12_89
56. Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства: навчальний посібник за ред. Н.О. Алешугіна, О.В. Барановська, М.О. Барановський, О.О. Зеленська, І.В. Смаль, І.М. Філоненко. Чернігів: Вид-во ЧНТУ. 492 с.
57. Роїна О.М. Туристична діяльність. Нормативна база. упор. О.М. Роїна. К.: КНТ, 2005. 448 с.
58. Самодай В., Левковська Ж. Характерні особливості туристичного потенціалу України. *Економіка та суспільство*, (53). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-30>
59. Святохо Н.В. Концептуальні основи дослідження туристичного потенціалу регіону. *Економіка і управління*. 2007. №2. С. 30-36
60. Семенов В.Ф. Державне регулювання та управління регіональним розвитком туризму. *Економіка і управління*. Науковопрактичний журнал. Сімферополь : НАПКБ, 2010. № 1. С. 40-45.

61. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
62. Сорокіна Т.В. Туристський потенціал регіону. *Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом*: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 28 вересня 2018 р.) Маріуполь: МДУ, 2018. 80 с. С.76-77.
63. Соціально-економічні основи рекреації та туризму: навч. пос. за ред. В.І. Терещенко, Л.О.Штанько, В.П. Чаплигін К.: Міленіум, 2019. с.
64. Теребух А.А., Мороз О.І. Оцінювання туристичного потенціалу. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7. С. 335-343. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_7_39
65. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. К.: КНТЕУ, 2006. 537 с.
66. Ткаченко Т.І., Соколова К.О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка»*. 2011. Вип.1. С. 107–112.
67. Уварова Г. Ш., Кучеренко В. С. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі. *Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України*: зб. наукових праць. Черкаси: ЧНУ, 2017. С.34-39.
68. Царик Л.П, Царик П,Л., Вітенко І.М. Біологія і екологія 10 клас (профільний рівень). URL: <https://vchys.com.ua/biology/10-klas/952-rekreasya-turizm-resursi-rekreacyi-turizmu.htm>
69. Чубін Т.К. Структурні елементи соціально-економічного потенціалу регіону. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 4 (55). –С. 156-160.
70. Шабаліна Н. В. Еволюція уявлень про туристсько-рекреаційний потенціал як основу формування і розвитку туристсько-рекреаційної системи. *Туризм і рекреація: фундаментальні і прикладні дослідження*: збірник праць Міжн. наук. конф., 2008. С. 391-399.

71. Шашкова Н.І. Особливості інтегральної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки*. 2017. Випуск 22. Частина 2. С. 72-77.
72. Юхновська Ю.О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 30 (69). № 1, 2019. С.42-46.

Додаток А






Перелік природних заповідників [38]




№	Вигляд	Назва	Розташування	Площа, га	Дата створення	Кількість видів, занесених до Червоної книги України: флори/фауни ^[1]
1		Природний заповідник «Горгани»	Івано-Франківська область	5 344,2	12 вересня 1996	15/20
2		Дніпровсько-Орільський природний заповідник	Дніпропетровська область	3 766,2	15 вересня 1990	9/24
3		Древлянський природний заповідник	Житомирська область	30 872,8	11 грудня 2009	12/7 ^[4]
4		Природний заповідник «Сланецький степ»	Миколаївська область	1 675,7	17 липня 1996	17/77
5		Казантипський природний заповідник	Автономна Республіка Крим	450,1	12 травня 1998	18/17
6		Канівський природний заповідник	Черкаська область	2 027	30 липня 1923	26/74
7		Карадазький природний заповідник	Автономна Республіка Крим	2 874,2	9 серпня 1979	77/83
8		Кримський природний заповідник Філії: «Лебедині острови»	Автономна Республіка Крим	44 175	30 липня 1923	79/53






№	Вигляд	Назва	Розташування	Площа, га	Дата створення	Кількість видів, занесених до Червоної книги України: флори/фауни ^[1]
9		Луганський природний заповідник Філії: Станично-Луганський заповідник, «Провальський степ», «Стрілбцівський степ»	Луганська область	2 122	12 листопада 1968	32/19
10		Природний заповідник «Медобори»	Тернопільська область	10 517	8 лютого 1990	29/20
11		Природний заповідник «Михайлівська цілина»	Сумська область	882,9	11 грудня 2009	
12		Природний заповідник «Мис Мартьян»	Автономна Республіка Крим	240	20 лютого 1973	36/35
13		Опукський природний заповідник	Автономна Республіка Крим	1 592,3	12 травня 1998	14/9
14		Поліський природний заповідник	Житомирська область	20 104	1968	17/53
15		Природний заповідник «Розточчя»	Львівська область	2 084,5	5 жовтня 1984	32/19
16		Рівненський	Рівненська	42 288,7	3	29/33 ^[18]



№	Вигляд	Назва	Розташування	Площа, га	Дата створення	Кількість видів, занесених до Червоної книги України: флори/фауни ^[1]
		природний заповідник	область		квітня 1999	
17		Український степовий природний заповідник Філії: «Хомутівський степ», «Кам'яні могили», «Крейдяна флора»	Донецька, Запорізька області	3 145,6	1961	46/25
18		Черемський природний заповідник	Волинська область	2 975,7	19 грудня 2001	
19		Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник	Автономна Республіка Крим	14 523	20 лютого 1973	82/36








Додаток Б
Перелік національних природних парків






№	Фото	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
1		Азово-Сиваський ^[5]	Херсонська 46°05' пн. ш. 34°29' сх. д.	1993	52154
2		Білобережжя Святослава ^[6]	Миколаївська 46°28' пн. ш. 31°42' сх. д.	2009	35223
3		Білоозерський ^[7]	Київська, Черкаська 49°54' пн. ш. 31°38' сх. д.	2009	7014,4
4		«Бойківщина» ^[8] .	Львівська	2019	12240
5		Бузький Гард ^[9]	Миколаївська 47°46' пн. ш. 31°03' сх. д.	2009	6138
6		Великий Луг ^[10]	Запорізька 47°23' пн. ш. 34°58' сх. д.	2006	16756
7		Верховинський ^[11]	Івано-Франківська 48°01' пн. ш. 24°47' сх. д.	2010	12023
8		Вижницький ^[12]	Чернівецька 48°09' пн. ш. 25°18' сх. д.	1995	7928
9		Галицький ^[13]	Івано-Франківська	2004	14685

№	Фото	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
			49°05' пн. ш. 24°38' сх. д.		
10		Гетьманський ^[14]	Сумська 50°16' пн. ш. 34°50' сх. д.	2009	23360
11		Голосіївський ^[15]	Київ 50°25' пн. ш. 30°30' сх. д.	2007	4525
12		Гомільшанські ліси ^[16]	Харківська 49°39' пн. ш. 36°19' сх. д.	2004	14315
13		Гуцульщина ^[17]	Івано-Франківська 48°22' пн. ш. 25°01' сх. д.	2002	32271
14		Дворічанський ^[18]	Харківська 49°51' пн. ш. 37°40' сх. д.	2009	3131,2
15		Дермансько-Острозький ^[19]	Рівненська 50°26' пн. ш. 26°27' сх. д.	2009	1647,6
16		Деснянсько-Старогутський ^[20]	Сумська 52°16' пн. ш. 33°36' сх. д.	1999	16215
17		Джарилгацький ^[21]	Херсонська 46°01' пн. ш. 32°54' сх. д.	2009	10000
18		Залісся ^[22]	Чернігівська, Київська 50°41' пн. ш. 31°06' сх. д.	2009	14836
19		Зачарований край ^[23]	Закарпатська 48°11' пн. ш. 23°01' сх. д.	2009	6101

№	Фото	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
20		Ічнянський ^[24]	Чернігівська 50°56' пн. ш. 32°06' сх. д.	2004	9666
21		«Кам'янська Січ» ^[25]	Херсонська	2019	12261,14
22		Кармелюкове Поділля	Вінницька 48°23'57" пн. ш. 29°15'37" сх. д.	2009	16518
23		Карпатський ^[26]	Івано-Франківська 48°15' пн. ш. 24°40' сх. д.	1980	50303
24		Королівські Бескиди ^[27]	Львівська 49°24' пн. ш. 22°53' сх. д.	2020	8997
25		Кременецькі гори ^[28]	Тернопільська 50°07' пн. ш. 25°54' сх. д.	2009	6951,2
26		Кремінські ліси ^[29]	Луганська 48°59' пн. ш. 38°11' сх. д.	2019	7269
27		Мале Полісся	Хмельницька 50°13'04" пн. ш. 26°50'12" сх. д.	2013	8762,7
28		Мезинський ^[30]	Чернігівська 51°48' пн. ш. 33°05' сх. д.	2006	31035
29		Меотида	Донецька	2009	20720,95 31

№	Фото	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
30		Нижньодніпровський	Херсонська 46.5806111111111° пн. ш. 32.5354722222222° сх. д.	2015	80177,80
31		Нижньодністровський ^[31]	Одеська 46°19' пн. ш. 30°15' сх. д.	2008	21311
32		Нижньосузьський ^[32]	Черкаська, Полтавська 49°38' пн. ш. 32°50' сх. д.	2010	16879
33		Нобельський ^[33]	Рівненська	2019	25318,81
34		Олешківські піски	Херсонська	2010	8020,36
35		Північне Поділля ^[34]	Львівська 49°59' пн. ш. 24°54' сх. д.	2010	15588
36		Подільські Товтри ^[35]	Хмельницька 48°40' пн. ш. 26°31' сх. д.	1996	261316
37		Прип'ять-Стохід ^[36]	Волинська 51°50' пн. ш. 25°31' сх. д.	2007	39315,5
38		Пирятинський ^[37]	Полтавська 50°14' пн. ш. 32°30' сх. д.	2009	12028,4
39		Приазовський ^[38]	Запорізька 46°40' пн. ш. 36°17' сх. д.	2010	78127
40		Святі Гори ^[39]	Донецька 49°02' пн. ш. 37°34' сх. д.	1997	40609

№	Фото	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
41		Синевир ^[40]	Закарпатська 48°35' пн. ш. 23°04' ' сх. д.	1989	40400
42		Синьгора	Івано-Франківська	2009	10866
43		Сколівські Бескиди ^[41]	Львівська 48°58' пн. ш. 23°28' ' сх. д.	1999	35684
44		Слобожанський ^[42]	Харківська 50°03' пн. ш. 35°08' ' сх. д.	2009	5244
45		Тузловські лимани ^[43]	Одеська 45°41' пн. ш. 29°53' ' сх. д.	2010	27865
46		Ужанський ^[44]	Закарпатська 48°53' пн. ш. 22°27' ' сх. д.	1999	39159
47		Хотинський ^[45]	Чернівецька 48°24' пн. ш. 27°01' ' сх. д.	2010	9400
48		Цуманська пуца	Волинська	2010	33475,34
49		Чарівна гавань ^[46]	Автономна республіка Крим 45°30' пн. ш. 32°42' ' сх. д.	2009	6270

№	Фото	Назва	Область	Рік створення	Площа, га
50		Черемоський ^[47]	Чернівецька 48°01' пн. ш. 25°10' ' сх. д.	2009	7117,5
51		Шацький ^[48]	Волинська 51°30' пн. ш. 23°50' ' сх. д.	1983	32515
52		Яворівський ^[49]	Львівська 49°55' пн. ш. 23°40' ' сх. д.	1998	7079
53		Дністровський каньйон ^{[50][51]}	Тернопільська 48°35' пн. ш. 25°05' ' сх. д.	2010	10829,18
54		Холодний яр ^[52] .	Черкаська 48°08' пн. ш. 32°14' ' сх. д.	2022	6 833,5071
55		Куяльницький ^[53] .	Одеська 46°39' пн. ш. 30°42' ' сх. д.	2022	10 800,8867
56		Пуца Радзивіла	Рівненська	2022	24 265,307